

EESTI PUUETEGA INIMESTE KODA

**SOTSIAALTEENUSTE JA HARIDUSE
KÄTTESAADAVUS
PUUETEGA LASTELE JA NOORTELE**

EESTI PUUETEGA INIMESTE KODA

SOTSIAALTEENUSTE JA HARIDUSE
KÄTTESAADAVUS
PUUETEGA LASTELE JA NOORTELE

2009

Esikaanel Berit Peedu joonistus "Turumutt" (segatehnika)
Tagakaanel Katrin Volli joonistus "Papagoid" (segatehnika)

Eesti Puuetega Inimeste Koda
Tallinn | 2009

Sisukord

Eessõna	5
Ülevaade projektist	6
Kokkuvõte 2008–2009 läbi viidud erivajadustega lastega perede uurimusest	8
Uurimuse metoodika ja läbiviimine	8
Küsitluse tulemused	8
Perede elamistingimused ja sissetulekud	9
Andmed hariduse kohta	10
Andmed teenuste kohta	17
Kokkuvõte	26
Ekspertide arvamused projekti tulemustest ning puuetega laste ja noorte sotsiaalteenuste ja hariduse kättesaadavuse võimalustest	28
Lisad	35

Eessõna

Eesti Puuetega Inimeste Koja projekti „Sotsiaalteenuste ja hariduse kättesaadavus puuetega lastele ja noortele” läbiviimisele ja õnnestumisele aitas kaasa palju inimesi.

Täna kõik peresid, kes leidsid aega küsimustele vastata. Täna kohalike puuetega inimeste kodade küsitlejaid, suur tänu ekspertidele, analüüsi koostajale.

Loodan, et uuringu tulemusel välja selgitatud probleemidele leitakse ka lahendused.

Helve Luik

Eesti Puuetega Inimeste Koja juhatuse esimees

Ülevaade projektist

Aastatel 2004-2005 viis Eesti Puuetega Inimeste Koda koostöös Sotsiaalministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga läbi projekti „Erivajadustega lastega perede uuring 2004-2005” erivajadustega laste perede olukorra kohta Eestis.

Uurimuse tulemustest ilmnes, et paljude teenuste kasutamise osas ja toetuste taotlemisel võib olla probleemiks ebapiisav info. Näiteks ilmnes tulemustest, et teenuste kättesaadavust ja teenuste kasutamist hindas positiivselt umbes 1/3 küsitletutest. Võimalustest informeerituks pidas enda hinnangul vähem kui pooled küsitletutest.

Ekspertid soovitasid 2005. aastal:

- järgneva uuringu käigus võiks küsida erinevate institutsioonide info andmise pädevust ning mis suhtes tuleks institutsioonide pädevust arendada;
- leida võimalusi erivajadustega laste peredele tasuta koolituse pakkumiseks lähtuvalt uurimuses ilmnenud teemadel. Ligi pooled peredest soovisid täiendkoolitust teemal „Erivajadustega laste ja noorte õpivõimalused Eestis” jne.
- astuda samme selles osas, et ka tavakoolis (-klassis, -rühmas) õppivad erivajadustega lapsed saaksid kõrgema õpilaskoha maksumuse, mis oleks võrdne erikooli ja eriklassi õpilaskoha maksumusega;
- leida lahendusteid õpetajate pädevuse tõstmiseks ja õpilastele haridusasutustesse juurdepääsu võimaldamiseks;
- uurida erivajadustega laste haridusasutustes pakutava nõustamise (psühholoog, logopeed) olemasolu ja kättesaadavust ning teenuste kvaliteeti (kvalifikatsiooninõuetele vastavus, nõustamise sagedus, mis tegevusi tehakse).

Eelpoolmainitud uuringust möödunud neljal aastal on toimunud muutusi nii haridus- kui sotsiaalvaldkonnas. Tõstatatud probleeme ning ekspertide poolt koostatud ettepanekuid on kõik osapooled vastavalt võimalustele püüdnud lahendada – tähelepanu on pööratud informatsiooni kättesaadavusele perede koolitamisele jm. Muutunud on seadusandlik baas, täienenud võimalused, paranenud ühiskonna üldine teadlikkus puuetega lastest/noortest ning nende vajadustest. Kuid vaatamata mitmetele positiivsetele trendidele eksisteerib takistus, mis ei võimalda puuetega lastel/noortel ja nende perekondadel saada osa samadest õigustest ja vabadustest võrreldes teiste ühiskonna liikmetega.

Eesti Puuetega Inimeste Koja poolt algatati 2008. a kordusuurimus „Sotsiaalteenuste ja hariduse kättesaadavus puuetega lastele ja noortele”, mille eesmärgiks oli välja selgitada puuetega laste/noorte perede olukord ja rahulolu haridus- ja sotsiaalsüsteemi poolt pakutavate teenustega aastatel 2008-2009.

Samuti sooviti saada ülevaade olulisematest toimivatest tugisüsteemidest ja nende arenguvajadusest, sotsiaalteenuste, sh rehabilitatsiooniteenuste ja hariduse kättesaadavusest, hoolekande ja haridusteenuste kvaliteedist, töötada välja sotsiaal- ja haridussüsteemile suunatud soovitused, mis aitaksid parandada perede toimetulekut ja suurendada rahulolu.

Puuetega laste ja noorte arv on aastate jooksul suurenenud. Kui seisuga 31.12.2005 oli kuni 16 aastase puudega lapse toetuse saajat arv Eestis 5 357 (nendest keskmise puudega 1 822 ning raske ja sügava puudega laste arv 3 535), siis seisuga 01.01.2008 oli neid lapsi juba 5 570 (Neist keskmise puudega 1 738 ja raske ja sügava puudega 3 832). Töövõimetuspensionari saajatest alla 18 aastaseid isikuid oli 974 ja 18-24 aastaseid 4 270.

Seega haridust ja sotsiaalhoolekande, sh rehabilitatsiooniteenuseid eriti vajavas eas on Eestis üle 10 000 inimese.

Hariduslik erivajadus ei ole tingitud ainult puudest ja on defineeritud vajadusena teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis ja õpikeskkonnas, et tagada igale õpilasele võimetekohane ja tulemuslik hariduse omandamine. Iga õpilase kaasamine haridusprotsessi on tähtis ja tagasiside küsimine vajalik.

Et puuetega lastest ja noortest sirguksid endaga toimetulevad inimesed, on kõige suurem tähtsus hariduse ja toetavate sotsiaalteenuste kättesaadavusel ja teenuste kvaliteedil ning perede toimetulekul.

Kokkuvõte 2008–2009 läbi viidud erivajadustega lastega perede uurimusest

Tegemist oli kvantitatiivse kirjeldava uurimusega, mille väljundina nähti ülevaadet olemaolevast olukorrast erivajadustega laste hariduse- ja rehabilitatsioonivõimaluste kohta.

Uurimuse metoodika ja läbiviimine

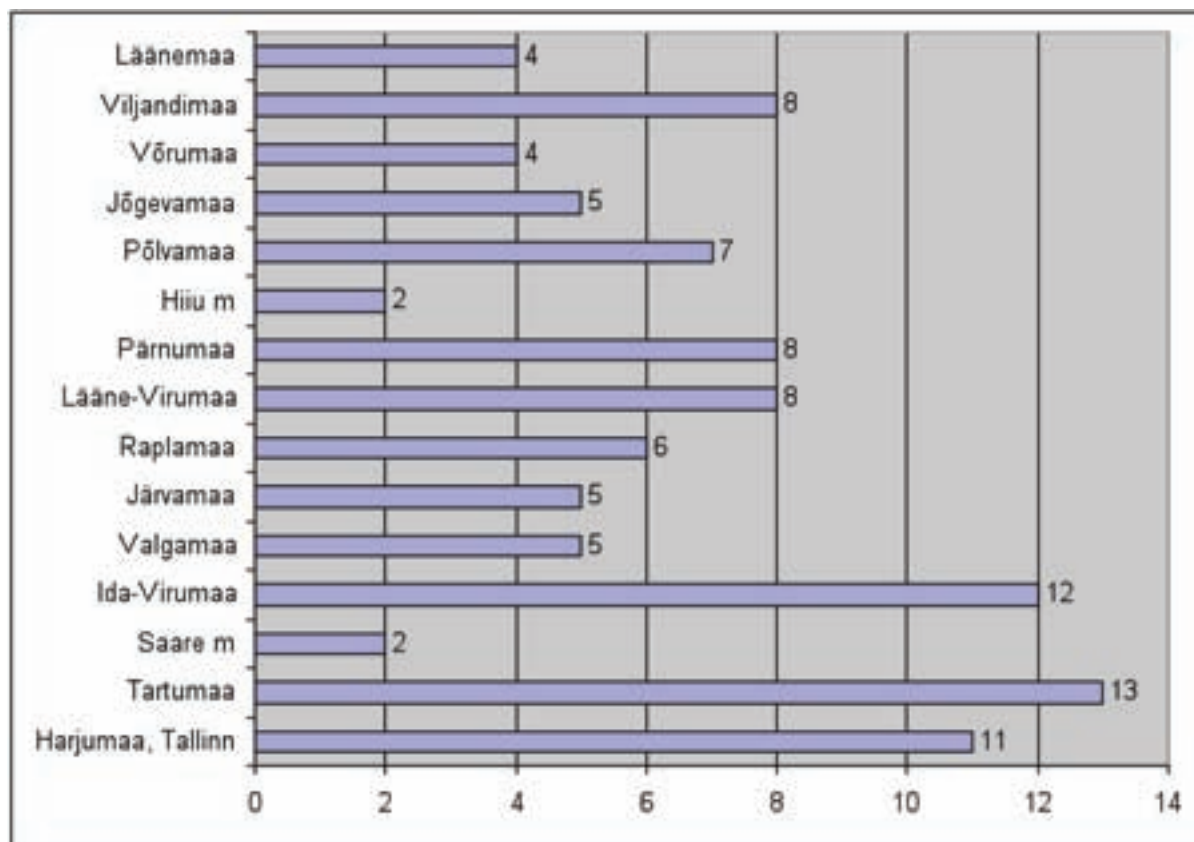
Uurimuse läbiviimiseks kasutati eelmise uurimuse jaoks koostatud küsimustikku. Sisse viidi mõned muudatused, mis olid tingitud eelmise uurimuse ja uurimistulemuste analüüsi kogemustest (vaata lisa). Küsitlus viidi läbi ka sel korral intervjuude vormis: intervjuueerijateks olid Eesti Puuetega Inimeste Koja liikmesorganisatsioonide – kohalike puuetega inimeste kodade – töötajad.

Intervjuueerijad läbisid enne küsitlema hakkamist instrueerimise. Küsimustikele vastamiseks kulus keskmiselt 45-60 minutit. Üldvalimi koostamisel toetuti Sotsiaalministeeriumi andmetele: erivajadustega lastega perede arvu kohta piirkonniti (vaata lisa). Perede valik tehti kohtadel arvestusega, et valimisse langeks erinevate puuetega lapsed ja noored.

2008-2009. a küsitluses osales 710 peret (üksikisikut) kõigist Eesti maakondadest. Küsitlus viidi läbi 2008. a detsembris ja 2009. a jaanuaris.

Küsitluse tulemused

Küsitluses osalenud pered jaotuvad piirkonniti järgmiselt:

Joonis 1. Küsitluses osalenud perede jaotumine maakonniti.

Küsitluses osalenud pered jaotuvad **pereliikmete arvu** järgi alljärgnevalt:

- 1 liige 3,1%
- 2 liiget 11,7%
- 3 liiget 25,6%
- 4 liiget 30,6%
- 5 liiget 17,1%
- 6 liiget 11,3%

Küsimustele vastasid kas pereliige (79%) või erivajadusega laps/noor ise (20%). Sellest tingituna ilmneb, et mõnedes peredes lapsi ei ole.

Peredes on lapsi alljärgnevalt:

- Ei ole 18,3%
- 1 laps 24,5%
- 2 last 33,2%
- 3 last 15%
- 4 last 9%

Erivajadustega lapsi on valdavas osas peredes 1 (79%), umbes 10% peredes on erivajadustega laste arv suurem (2 last – 7%, 3 last – 1%). Osa küsitletud perede lastest-noortest elas hooldekodudes. Küsitluses osalesid ka pered, kus laps on vanem kui 18 aastane.

Puude raskusastme järgi jagunevad lapsed alljärgnevalt:

- Keskmise puue 20,1%
- Raske puue 54,6%
- Sügav puue 22,3%

Puude liigist lähtuvalt on küsitletud peredes kõige enam vaimupuudega lapsi – 22,8%, liitpuue – 17,5%, krooniliste haigustega – 12,7%, liikumispuudega – 11,9%, kuulmispuudega – 6,8%, nägemispuudega – 4,2%. Puuetest nimetati ära veel kõnearengu häireid ja autismi. 24% küsitletustest ei märkinud puude liiki.

Rehabilitatsiooniplaan on koostatud 85,4% lastest/noortest, 11,9% ei kinnitanud rehabilitatsiooniplaani olemasolu.

Küsitluses osalenud peredest 85% räägitakse eesti keelt, 10% vene keelt, 2% eesti keelt ja viipekeelt, 3% eesti ja vene keelt. Võrreldes eelmise küsitlusega on küsitletute hulgas suurem vene kodukeelega peredega arv (kasv 5%).

Perede elamistingimused ja sissetulekud

Küsitletud peredest elab 57,4% linnas, 40,9% maal, 0,4% nii linnas kui ka maal.

Elukoha tüübi järgi jaotuvad pered järgmiselt:

- üürikorteris 12%
- oma korteris 42%
- oma majas 35%
- sotsiaalkorteris 6%

Kolmandik (33%) küsitletud peredest elab 3-toalistes korterites, 21% 2-toalistes, 21% 4-toalistes, 15% enam kui 5-toalistes, 6% 1-toalistes.

Hooldekodudes elavad inimesed nimetasid ära tubade koguarvu, mis aga ei tähenda, et kõik toad on kõigi hooldekoduelanike kasutuses.

Elamistingimusi peab sobivaks erivajadustega lapsele/noorele 38% küsitletutest, sellega on pigem nõus 42% peredest. 19% küsitletutest peab oma elamistingimusi erivajadusega lapsest lähtuvalt ebasobivaks. Peamiste põhjustena nimetatakse ahikütte olemasolu, pesemisvõimaluste puudumist, raskendatud liikumisvõimalusi (kõrgemad korrused), lifti puudumist.

Küsitluse tulemustest ilmneb, et ligi 42% küsitletud peredest kuulub **sissetulekute suuruse** järgi I kvintiili (statistikaameti sissetuleku suuruse arvestuse järgi gruppidesse jagunemine 2008. a seisuga), nende sissetulek pereliikme kohta on kuni 2 544 krooni, 30,6% peredes on sissetulekute suurus pereliikme kohta kuni 4 250 krooni, 12,8% kuni 5 825 krooni, 8,4% kuni 7 801 krooni ja enam kui 14 144 krooni 1,4%.

Eelmisel küsitluse perioodil oli enam selliseid peresid, mis kuulusid sissetulekute järgi pereliikme kohta III gruppi. I gruppi, st kuni 2 544 krooni pereliikme kohta sissetulekute peredes toodi mõningatel juhtudel välja, et sissetulekud moodustuvad pensionidest ja toetustest.

Erinevat liiki toetuste saamine sõltub mitmetest teguritest, näiteks puude raskusaste, lapse vanus, õppimine kutseõppes või kõrgkoolis jm.

45,8% peredest saab puudega lapse toetust; 2,3% puudega vanema toetust; 3,4% rehabilitatsioonitoetust; 3,8% toimetulekutoetust; 1,7% erinevaid stipendiume; 2,7% erinevaid ühekordseid toetusi; 15,2% muid toetusi (töövõimetuspensioni, toitjakaotustoetust, puudega tööealise toetust, lastetoetust, hooldaja toetust). 22,6% küsitletud peredes on taotletud ja saadud kahte erineva toetust, 6,1% kolme või enam liiki toetust.

Vaatamata sellele, et sissetulekute suurus on üsna madal, on 57,6% küsitletutest pigem nõus, et pere tuleb toime. Sellega on täiesti nõus 17,3%. 19% peredes ei tule toime.

Enam-vähem võrdselt jagunevad arvamused sissetulekute piisavuse kohta: 43 % on nõus või pigem nõus, et sissetulekud on piisavad, 44,3% peab sissetulekuid ebapiisavaks. Toetuste piisavuse kohta ollakse enam sarnasel seisukohal: 56% ei ole üldse nõus väitega, et toetused on piisavad, sellega on pigem nõus 22% ja täiesti nõus 6% peredest.

Andmed hariduse kohta

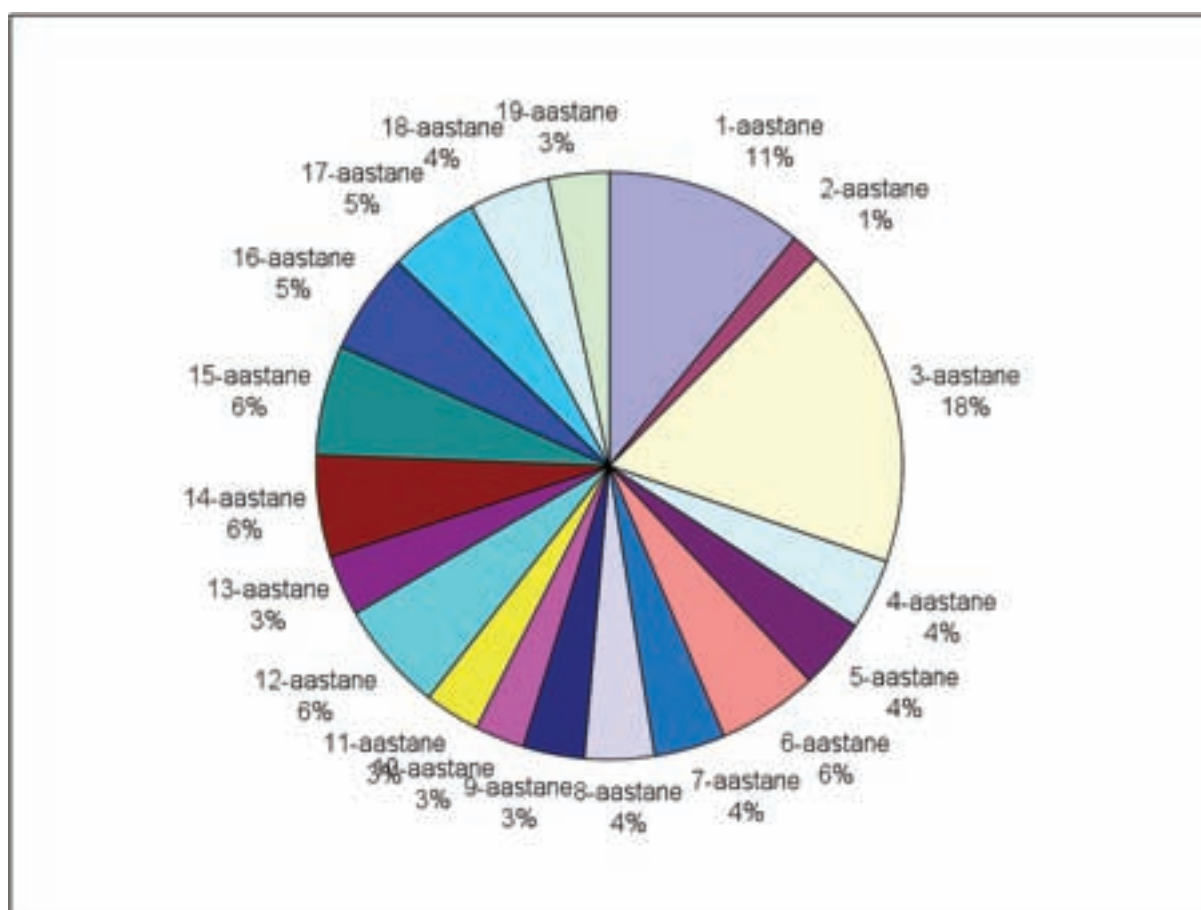
Küsitluse tulemustest ilmneb, et 39% **peredes tegeleb erivajadusega lapsega/noorega** enamasti ema. Mõlemad vanemad 27% peredes, kõik pereliikmed 14% peredes, ülejäänud juhtudel (8%) kas laps/noor ise või keegi muu (vanavanemad, hooldaja, tugiisik, medõde). Hooldaja, tugiisik, medõde on siiski sarnaselt eelmise uuringu tulemustele ära nimetatud vaid üksikutel juhtudel. Erinevus eelmise uurimuse tulemustega ilmneb erivajadusega lapsega tegelemise vastutuse jaotusel. 2004-2005 läbi viidud uurimuse tulemustest ilmes, et enamasti tegeleb kõigis peredes lapsega ema. Positiivne oli see, et ka teised pereliikmed võtavad rohkem vastutust ja vähendavad sellega emade koormust.

Arvamus ei ole muutunud selle koha pealt, kas üks **vanem peaks olema kodune**, et tagada erivajadusega lapse vaimne ja füüsiline areng. 2004-2005 oli ligi kolmandik küsitletutest seisukohal, et üks vanematest peaks olema kodune. Käesoleva küsitluse käigus kogutud andmetest ilmneb, et:

- vanema kodusolek ei ole vajalik 30%
- pigem nõus, et vanema kodusolek vajalik 36%
- üks vanem peaks olema kodune 30%

Vanema kodusoleku vajaduse põhjustena nimetatakse vajalike teenuste puudumist või raskesti kättesaadavust, töötamise kõrvalt on raske spetsialistide konsultatsioonile pääseda, tööandjad ei ole paindlikud. Need vanemad, kelle arvates vanema kodusolek ei ole tingimata vajalik põhjendavad seda sellega, et laps peab kohanema ka kollektiivis, laps peab õppima iseseisvust, on vajalik ka eraldi olemise aeg. Toodi välja ka see, et vanema kodusoleku vajadus sõltub puude liigist ja raskusest.

Küsitletud peredes on erinevas vanuses lapsed. Osades vastustes esitati andmed ka vanemate kui 19 aastaste laste kohta.

Joonis 2. 1- 19 aastaste laste osakaal küsitletud peredes.

Laste varasema haridustee kohta esitasid andmed 412 peret.

Tabel 1. Küsitluses osalenud laste-noorte osakaal erinevates haridusasutuste tüüpides käimise järgi varasema perioodi jooksul.

Haridusasutuse tüüp, haridustase	Laste osakaal
Lasteaia tavarühm	26,6%
Tavalasteaia erirühm	10,2%
Erilasteaed (erivajadustega laste lasteaed)	9,4%
Kodune	5,2%
Põhikooli tavaklass	11,3%
Põhikooli eriklass	4,5%
Erivajadustega laste põhikool	10%
Tavagümnaasium	5,4%
Erivajadustega laste gümnaasium	0,4%
Kutseõppeasutus	4%
Kutseõppeasutuse erirühm	3%
Koduõpe (pereliikmed õpetavad)	0,4%
Koduõpe (kvalifitseeritud õpetaja)	1,7%

Küsitluse ajal käib kõige suurem hulk lapsi erivajadustega laste põhikoolis – 27,2%, 16,3% erilasteaias, 14,2% põhikooli tavaklassis, 5,6% tavalasteaia erirühmas, 4,4% on kodus, 4,1% lasteaia tavarühmas. Ülejäänud 504 sellele küsimusele vastanust perede lastest käivad põhikooli eriklassis (3,5%), tavagümnaasiumis (1,8%), erivajadustega laste gümnaasiumis (1,5%), kutseõppeasutuses (0,8%), kutseõppeasutuse erirühmas (2,3%), on koduõppel pereliikmete juhendamisel (0,3%) või kvalifitseeritud õpetaja juhendamisel (0,6%).

Koolis toetavad erivajadustega last perede hinnangul enamasti erinevad õpetajad – 46%, abiõpetaja või kasvataja – 9,2%, 6,6% tugiisik, tegevusjuhendaja, medõde.

Lasteaiakoha leidmine ei ole olnud probleemiks 52,7% peredest, 21% siiski hindas seda probleemiks ja peamiselt seetõttu, et ei ole sobivat lasteaiarühma lapse erivajadusest lähtuvalt, tavarühma ei juleta erivajadusega last võtta, näiteks tekivad probleemid toiduga.

Ka sobiva põhikooli leidmine ei ole olnud probleemiks 52% küsitletutest. Negatiivsete kogemustega pered (15,5%) tõid välja õpetajate ebapiisava ettevalmistuse tööks erivajadusega lastega, üldise negatiivse suhtumise, füüsilisest õpikeskkonnast tingitud piirangud, erivajadusele sobiva õpikoha kaugus kodust, kohalik omavalitsus ei ole nõus tasuma teise piirkonna koolis õpilaskodu koha maksumust, abiõpetaja puudumine. Nimetati ka õppetöös edasijõudmise probleemide tekkimist, kiusamist teiste õpilaste poolt, ebapiisavat infot haridusvõimaluste kohta.

Gümnaasiumis õpikoha leidmist pidas probleemiks 5,5% küsitletutest. Probleemidena nimetati enamasti juurdepääsu ja füüsilise õpikeskkonna sobivust erivajadustega õpilastele, sobiva õpikoha kaugus kodust. Aga samuti seda, et gümnaasiumis õppimiseks ei ole võimeid, koolikord ei ole erivajadustega lapsele sobiv tervislikest põhjustest lähtuvalt. Gümnaasiumisse õppima asumisel ei ole olnud probleeme 7,9%

Kutseõppeasutuses õppimise soovi realiseerimine on raskendatud 6,3% perede hinnangul. Seda eelkõige füüsilise juurdepääsu ja õpikeskkonna tingimuste tõttu, vähe on erivajadustega inimestele sobivaid valikuid erialade osas, aga ka näiteks see, et kutseõppeasutus keeldus

erivajadusega õpilast vastu võtmast. Sobiva kutseõppeasutuse ja eriala on leidnud 9,7% küsitletutest.

Kõrgharidusele juurdepääs on probleemne 3,8% perede hinnangul. Põhjustena nimetati taas füüsilise õpikeskkonna ebasobivust, raskust (viipekeele) tõlkide leidmisel, sobiva eriala puudumist. Kõrgharidustasemel õpingute alustamine ei ole olnud probleemiks 3,2% küsitletutest.

Puude liigist lähtuvalt peavad küsitletud pered sobivaimaks järgmisi haridusvalikud.

Nägemispuudega lapsed peaksid:

- 2% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 3% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 2,3% vanemate arvates käima tavakoolis;
- 4,4% vanemate arvates käima erivajadustega laste koolis;
- 1,8% vanemate arvates käima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 0,8% vanemate arvates käima kutseõppeasutuses;
- 1,8% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Kuulmispuudega lapsed peaksid:

- 1,4% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 4,5% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 1,5% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 4,4% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 1,5% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 0,8% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 3,8% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Liikumispuudega lapsed peaksid:

- 4,9% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 2,8% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 6,6% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 5,9% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 1,2% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 2,4% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 2% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Vaimse puudega lapsed peaksid:

- 2,7% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 5,4% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 1,4% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 16,2% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 6,2% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 0,7% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 11,1% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Liitpuudega lapsed peaksid:

- 2,4% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 5,8% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 1,4% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 10,3% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;

- 3,2% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 1,1% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 4,4% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Käitumishäiretega lapsed peaksid:

- 1,4% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 1,1% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 1,4% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 1,3% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 2,1 % vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 1% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 0,4% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Krooniliste haigustega lapsed peaksid:

- 6,3% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 2,1% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 9,7% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 2,1% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 1,5% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 2,5% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses;
- 1% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses erivajadustega õpilaste rühmas.

Muude erivajadustega lapsed peaksid:

- 2,7% vanemate arvates käima tavalasteaias;
- 1,5% vanemate arvates käima erilasteaias;
- 3,4% vanemate arvates õppima tavakoolis;
- 3% vanemate arvates õppima erivajadustega laste koolis;
- 2,3% vanemate arvates õppima erivajadustega laste klassis tavakoolis;
- 0,8% vanemate arvates õppima kutseõppeasutuses.

Üldiselt ollakse arvamusel, et **laps peaks käima lasteasutuses koos teiste lastega**, sest:

- õpib arvestama teistega – 95,5 %
- omandab seal paremini teistega suhtlemise oskused – 94,2 %
- omandab koostööoskused – 91,2%
- omandab ühiskonnas toimetuleku oskused – 91,2 %
- õpib looma isiklikke suhteid – 89,9 %
- omandab üldtunnustatud käitumisreeglid – 89,5%
- õpib end kehtestama – 89,4 %
- teised õpilased õpivad arvestama erivajadustega inimestega – 88,4%

Küsitluses taheti teada põhjuseid, miks **erivajadustega laps võiks õppida tavakoolis või käia tavalasteaias**.

Tabel 2. Tavalasteaias ja -koolis käimise põhjendus.

Tavalasteaias, -koolis käimise põhjendus	Nõus osakaal
Õppeasutuse juht on positiivselt meelestatud erivajadustega (õpi)laste suhtes	52,9%
Teised õpilased suhtuvad positiivselt	50,7%
On võimalik omandada konkurentsivõimeline haridus	48,8%
Õpetajad on pädevad lapse erivajadusega toimetulekuks	48 %
On olemas vajalikud õppematerjalid	41%
Õppeasutuses on (luuakse) tingimused erivajadustega õpilastele õpperuumidesse juurdepääsuks	37,8%
On võimalus kaasata abiõpetaja, kes tegeleks vajadusel õpilasega eraldi	35,7%
Lapsele on koostatud individuaalne õppekava	34,3%

Tulemuste põhjal võib öelda, et umbes 40% küsitletutest on nõus sellega, et laps võiks käia tavaharidusasutuses. Umbes pooled vastajatest on seisukohal, et selleks ei ole tagatud võimalusi, näiteks õpetajate oskused on ebapiisavad, haridusasutuse füüsiline keskkond ja õppematerjalid ei vasta vajadustele. Märgiti, et probleeme on abiõpetaja tööle võtmisega. Kõige enam ollaksegi veendunud selles, et pere toetab last ning oluliseks peetakse seda, et lapsel oleks võimalik omandada konkurentsivõimeline haridus.

Tulemustest ilmneb, et praegu eelistatakse eriharidusasutusi, mis võivad asuda elukohast kaugel, sest:

- õpetajatel on vajalikud teadmised – 77%
- lapsele koostatakse vajadusel individuaalne õppekava – 76,7 %
- oluliseks peetakse, et klassid (rühmad) on väiksemad – 76 %
- õpetajal on aega tegeleda iga lapsega – 76 %
- perede arvates on ainult eriharidusasutustes võimalik arvestada lapse arendamisel erivajadusega – 74,8 %
- on olemas spetsiaalsed õppevahendid – 72 %
- asutus on vastavalt sisustatud – 71 %
- tööle on võetud abiõpetaja – 70,3%
- laps ei pea pidevalt konkureerima teistega – 69%

Ühiskonnas **võrdsete haridusvõimaluste tagamine** tähendab muuhulgas ka seda, et inimesel on võimalus liikuda järgnevale haridustasemele vastavalt võimetele ja soovidele. Selles osas ilmneb tulemustest, et erivajadustega inimestel on probleeme sobiva õpikoha leidmisega enam põhiharidusjärgselt ja kõrgematel haridustasemetel.

54% küsitletutest arvab, et erivajadustega inimestel on võimalik võrdsetel alustel jätkata õpinguid kutseõppeasutustes, 44% on sama meelt kõrgkoolis õpingute jätkamise osas, 47% huvialakooli (ringi) suhtes, 49% peab võimalikuks osalemist täiendkoolituses. Kõige enam vastajaid on positiivselt meelestatud võimaluste osas osaleda ühiskondlikus tegevuses – 56%.

Selleks, et tagada erivajadustega noortele võrdsed võimalused hariduse omandamisel, arvestada õppuri huvialasid ja võimeid, on vaja koostada individuaalne õppekava, rakendada vajalikku tugiõpet ja teha koostööd sotsiaalse tugivõrgustikuga.

Tabel 3. Küsitlute hinnangud meetmetele, mida on vaja rakendada võrdsete haridusvõimaluste saavutamiseks.

Vajalikud meetmed	Hinnang osakaaluti vajadusele
Sisustada õppeasutused erivajadustega inimestele sobivalt	89,3%
Kohandatud õppematerjali koostamine ja koolide toetamine nende soetamisel	87%
Kõigi haridustasemete õpetajatele erivajaduste alast koolitus	86,6%
Abiõpetaja teenuse rahastamine	86%
Tugiisiku teenuse rahastamine	85,3%
Isikliku abistaja teenuse rahastamine	83,4%

Üleminekuid ja sobiva haridusasutuse leidmist takistavate teguritena toodi välja:

- eelnev haridus ei ole konkurentsivõimeline – 52,4%
- transpordiprobleemid – 75,5%
- erivajadusega lapse/noore suhtlemisraskused – 65%
- õppeasutuste füüsiline keskkond ei vasta erivajadustega õppuri vajadustele – 58,4%
- õpetajate-õppejõudude ebapiisavad teadmised ja oskused tööks erivajadustega õppuritega – 65,7%
- vastavate üleminekuprogrammide puudumine, mis toetaksid erivajadustega noore sisenemist ja toimetulekut gümnaasiumis ja kutseõppeasutuses – 62,9%
- ei ole vastavaid üleminekuprogramme, mis toetaksid erivajadustega noort sisenemisel ja toimetulekul kutseõppest tööellu – 60,4%
- õpetajate tõrjuv suhtumine erivajadustega õppuritesse – 46,9%
- kaasõppurite tõrjuv suhtumine erivajadustega õppuritesse – 56,2%
- erivajadustega õppuri madal motivatsioon hariduse jätkamisel, sest tööd on raske leida – 62%
- täienduskoolituskursused on kallid – 69,8%
- sobivate ja samas meeldivate erialade õpivõimaluste piiratus – 65,5%
- tugiteenuste piiratus, mis toetaksid toimetulekut töö ja haridustee jätkamisel – 69,9%
- rahalised vahendid edasiõppimiseks ebapiisavad – 70%

Küsitluse tulemustest ilmnes et kaasava hariduspoliitika reaalse rakendumiseni on meil veel pikk tee käia. Kuigi andmetest ilmnes, et tavalasteaias on käinud ligi ¼ lastest, siis praegu koolieelses eas olevatest lastest käib tavalasteaias vähem kui 5%. Erivajadustega lapse/noore mitmekülgse arengu üheks eelduseks on võimetele ja erivajadusele vastava sobiva õppekoha leidmine.

Eelmise küsitlusega võrreldes on küll suurenenud nende perede arv, kus sobiva lasteaia ja põhikooli leidmine ei ole tekitanud probleeme, kuid reaalsed õpikohad ja vanemate hinnang sellele, kus võiks erivajadusega laps/noor õppida, ei võimalda järeldada, et kaasav hariduspoliitika on rakendunud.

Haridusvalikuid puudutavatele küsimustele vastanute osakaal ei võimalda tulemusi üldistada, kuid sellistele küsimustele mittevastamine võib tähendada ka seda, et vanemad on erinevate haridusvalikute olemasolu osas skeptilised. Jätkuvalt ollakse siiski arvamusel, et laps peaks käima lasteasutuses või õppima koolis, mitte jääma koduõppele või vanemaga koju. Sarnaselt eelmisele uurimusele ollakse ka seisukohal, et praegu on eriharidusasutustes ja õpperühmades paremad võimalused selleks, et erivajadusega/puudega laps omandab võimetekohase

hariduse, vaatamata sellele, et see on sageli seotud teatud takistustega (sobiva õppekoha kaugus, hariduse konkurentsivõimelisus km). Teoreetiliselt ollakse nõus, et erivajadusega laps võiks õppida tavaklassis, kuid selleks peaksid õppeasutused nii füüsilise õpikeskkonna kui ka inimeste hoiakute ja ettevalmistuse osas olema erivajadustega last/noort toetavad. Küsitluse tulemusi kinnitavad ka Eesti Hariduse Infosüsteemi andmed; viimastel aastatel ei ole märgatavalt vähenenud erikoolides ja -klassides õppivate õpilaste osakaal.

Andmed teenuste kohta

Erivajaduste laste peredele on piirkonnas vajalikul tasemel ja vajalikus mahus kättesaadav:

- 56% küsitletute arvates haridusalane nõustamine
- 69,67% küsitletute arvates sotsiaalnõustamine
- 57% küsitletute arvates psühholoogiline nõustamine
- 86,5% küsitletute arvates arstlik abi
- 59,7% küsitletute arvates eriarstide konsultatsiooni võimalused
- 61,7% küsitletute arvates taastusravi võimalused
- 59,7% küsitletute arvates rehabilitatsiooniteenused
- 64,2% küsitletute arvates erivajadustega inimeste (perede) ühenduste poolne tugi ja nõustamine

Reaalselt on teenuseid saadud alljärgnevalt:

Tabel 4. Erivajadusega lapsele saadud teenuste sagedus.

Teenus	Mitte kunagi	Harva	Enamasti	Alati
Perearsti abi	0,4%	10,3%	30%	55%
Eriarsti konsultatsioon	3,%	18%	30%	39%
Taastusravi	19%	29%	22%	16,7%
Psühholoogiline abi	34,6%	24,2%	13%	10,7%
Logopeediline abi	22,4%	19,4%	20,3%	20,3%
Õpiabi koolis	29,7%	19,2%	9,7%	11,5%

Saadud teenuste ja spetsialistide abiga rahulolu sõltub teenusest. Enim ollakse lahus perearsti abiga – 86,2% ja eriarsti konsultatsioonidega – 73,9%. Taastusraviga, mida on saanud suhteliselt piiratud hulk erivajadustega lastega peresid, on rahul ligi kolmandik küsitletutest – 68%. Madalam on rahulolu eripedagoogi teenusega – 50%, psühholoogi teenusega – 37%, logopeedi teenusega – 48,5% ja koolis pakutava õpiabiga – 38,9%. Üsna suure hulga inimeste rahulolematuse üks põhjustest võib olla ka teenuse piiratud kättesaadavus. Reaalselt teenuste saamist kinnitavatest vastustest ilmneb, et teenused – perearsti ja eriarsti abi – mis on kõige enam kättesaadavad, pälvivad ka enim rahulolu.

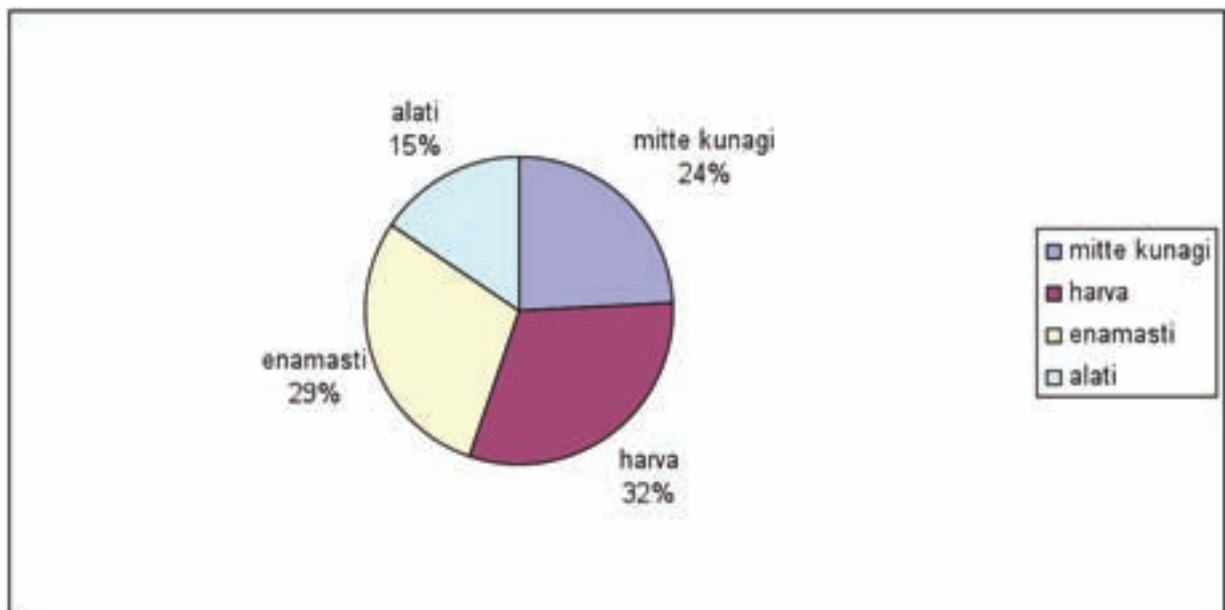
Erivajadusega lapse elukvaliteedi tagamiseks vajalikud ravimid, abivahendid jm soetatakse enamasti pere üldistest sissetulekutest; enamasti või alati toimub see 86% peredes. Riiklikke toetusi sellel otstarbel kasutab enamasti ja alati 54,9% peredest. Täiendavat tuge on saanud kohalikest omavalitsustelt 51,8% peredest, sponsoritelt 2,3% küsitletutest ja vanemate töökohast 2%. 2,4% peredest on saanud enamasti või alati toetust koolist või stipendiumi.

Laste mitmekülgse arengu tagamiseks on enam neid, kes on nõus võimaluste olemasoluga: 47,9% arvates on olemas sobivad huvialaringid, kuid neid peab taskukohaseks üksnes 6,6% küsitletutest. 50,2% arvates on olemas sportimisvõimalused. Vastajate hulgas on 30,8% neid,

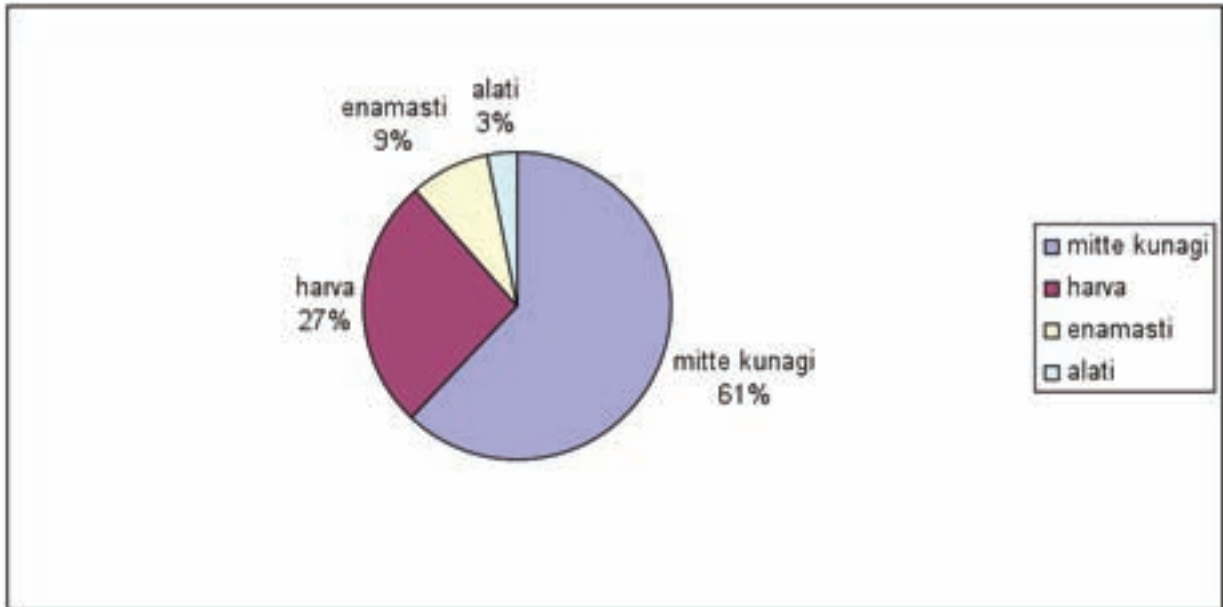
kes hindavad olemasolevaid sportimisvõimalusi kättesaadavaks ka rahaliselt. Huvialakoolide pedagoogide ettevalmistust tööks erivajadustega lastega/noortega peab nõuetekohaseks 44,4% peredest. 53,3% vastajate hinnangul on olemas suvelaagrid, kus saavad erivajadustega lapsed osaleda. Võimaluste kasutamises näeb takistusena huvialaringide maksumust 42,3% peredest.

Elukohajärgsetest, piirkondlikest võimalustest erivajadusega lapse arendamisel on teadlikud 63,5% küsitletutest. Riigi tasandil võimalustest on enam-vähem võrdselt nii neid, kes omavad vajalikku infot (47,3%) kui ka neid, kel seda infot ei ole (49,2%).

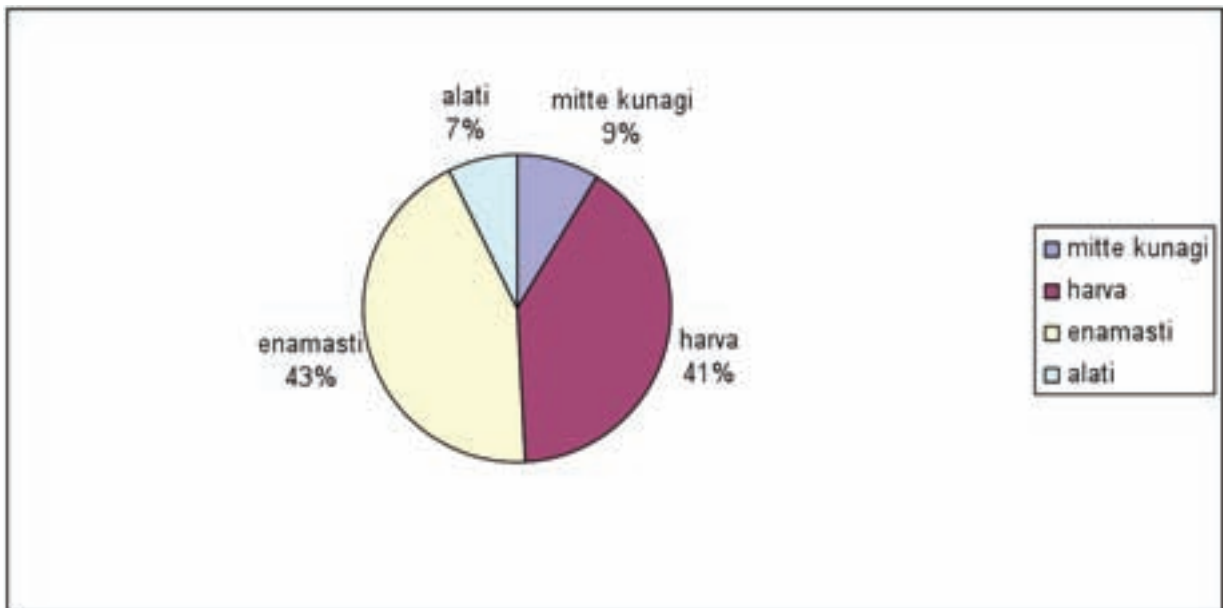
Vajalikku infot saadakse erinevatest kohtadest. 84,6% küsitletutest teab, kelle poole nõu ja abi saamiseks pöörduda. Vabavastustena nimetasid küsitluses osalenud inimesed sotsiaalnõunikku, perearsti, sotsiaalkindlustusametit, pensioniametit, erivajadustega inimeste ühendusi, päevakeskusi. Need, kes ei tea (13,5%), kust ja kellelt võiks tuge ja abi saada nimetasid infoallikatena lapsevanemaid, kelle lapsel on sama erivajadus, sugulasi, kooli, sõpru. Andmed selle kohta, kust ja kellelt enamasti ja alati vajalikku infot saadakse kinnitavad eelpoolöeldut. Kõige sagedamini saadakse vajalikku infot erivajadustega ja puuetega inimestega ühendustest ja vanematelt, kellel on erivajadusega lapsed. Vajalikku infot otsitakse ja leitakse internetist, raadiost, televisioonist ja ajalehtedest. Vähem kui pooled on saanud vajalikku infot kohaliku omavalitsuse sotsiaalametitest, koolist, perearstilt, rehabilitatsiooniasutusest, kohaliku omavalitsuse sotsiaalnõunikult. (joonised 3-12).

Joonis 3. Kohaliku omavalitsuse sotsiaalnõunikult info saamise sagedus.

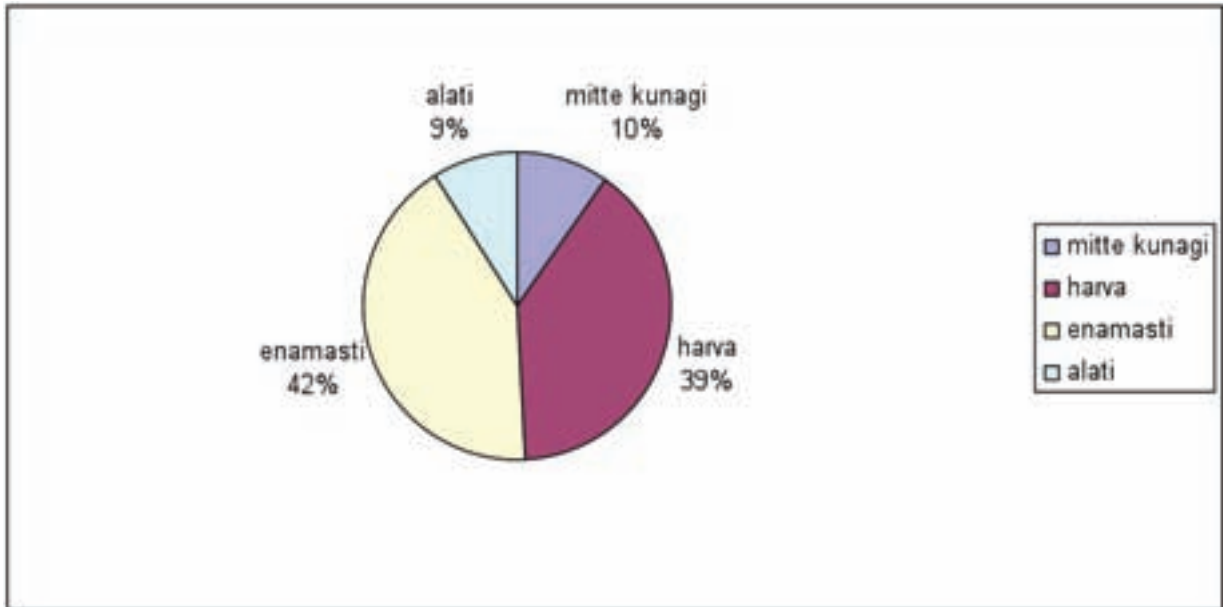

Joonis 4. Kohaliku omavalitsuse haridusnõunikult info saamise sagedus.

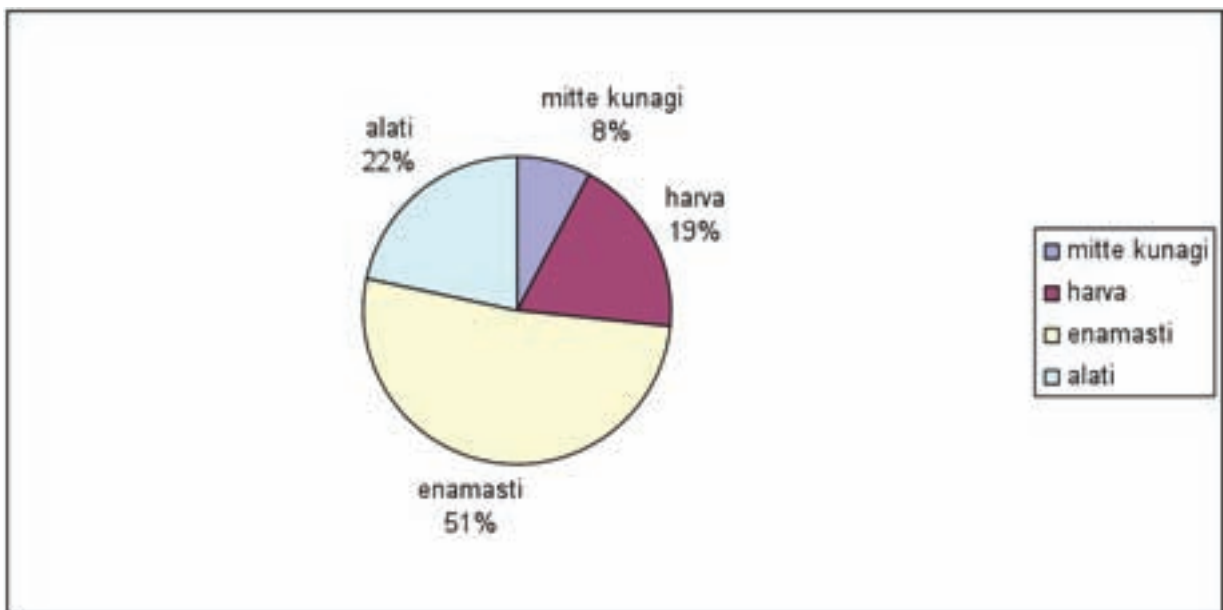

Joonis 5. Kohalikest ja riiklikest ajalehtedest info saamise sagedus.

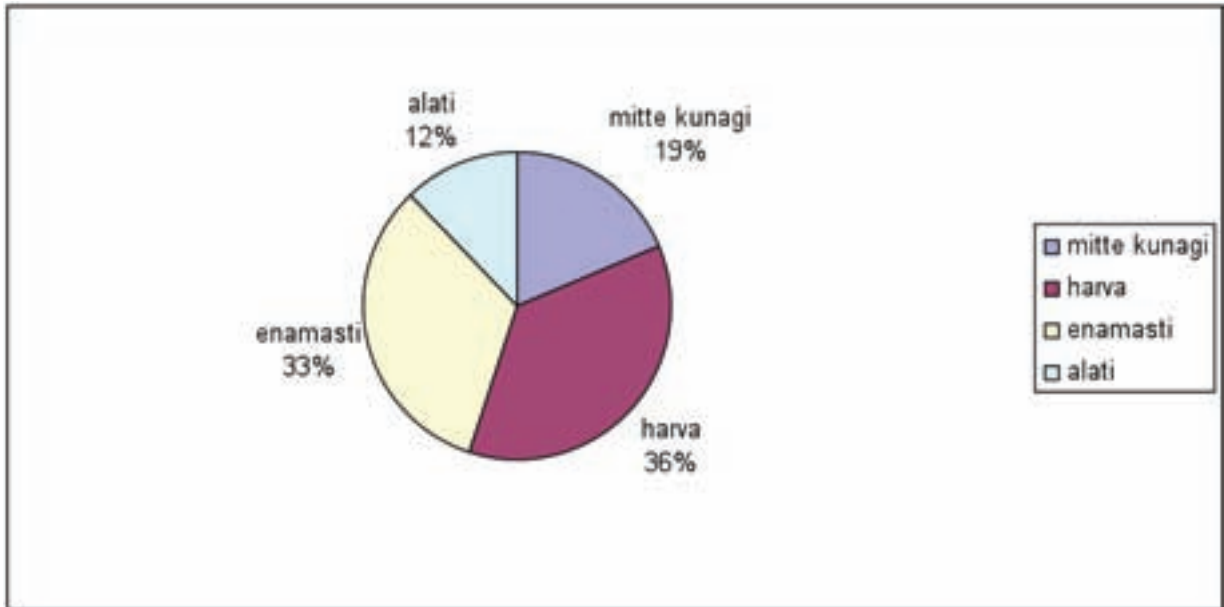

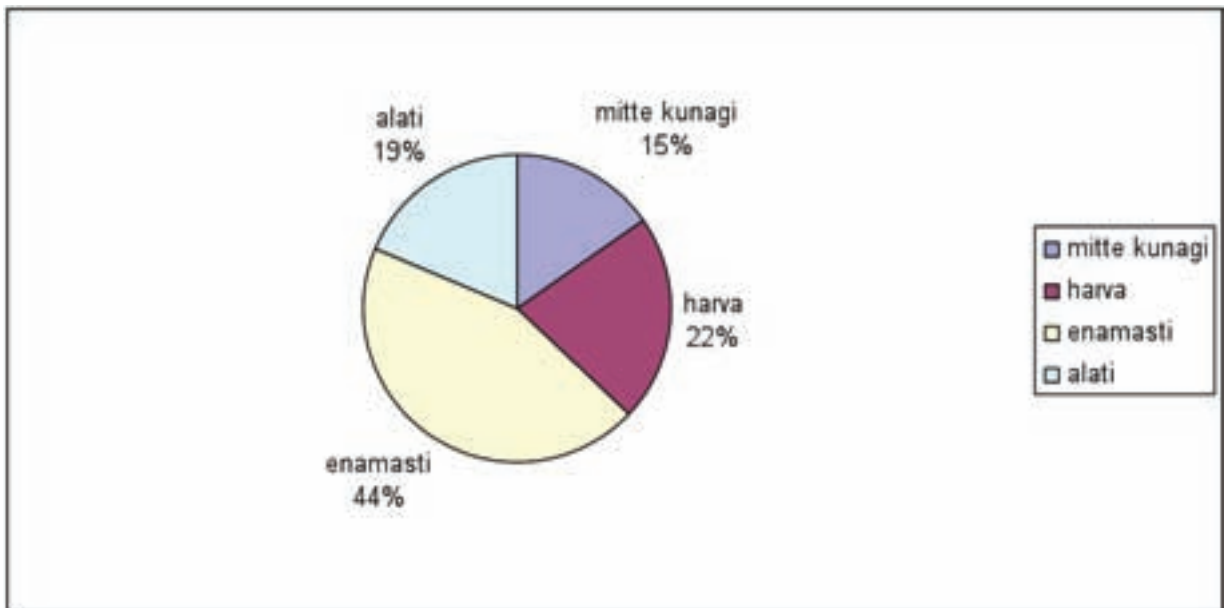
Joonis 6. Raadiost ja TV-st info saamise sagedus.

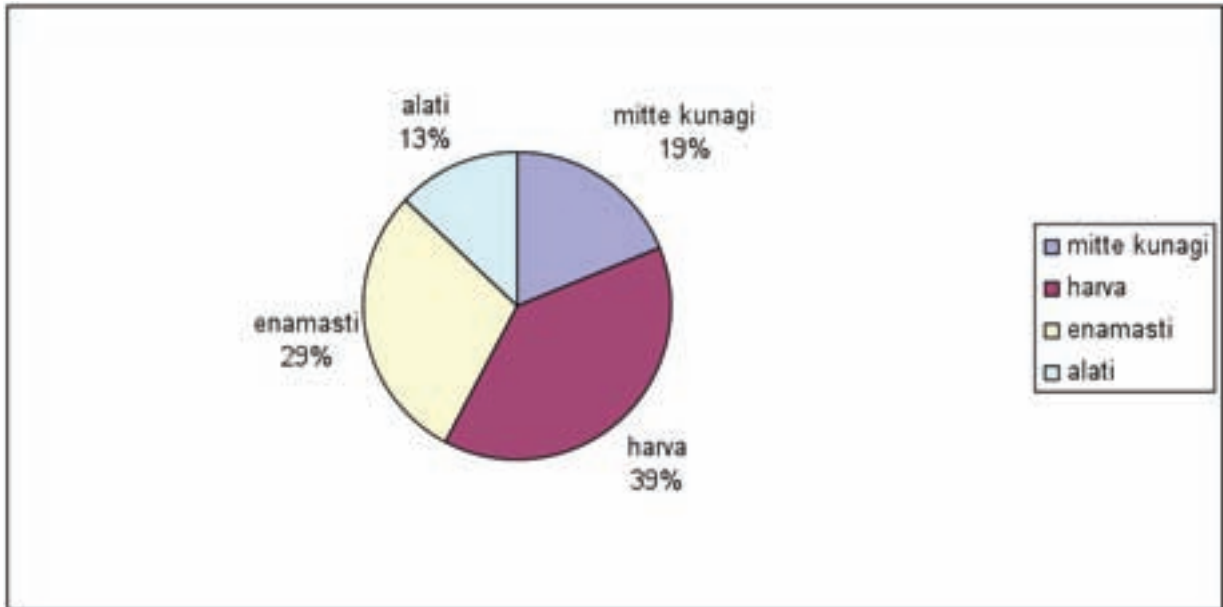
Joonis 7. Erivajadustega inimeste ühendustelt, teistelt lastevanematelt info saamise sagedus.

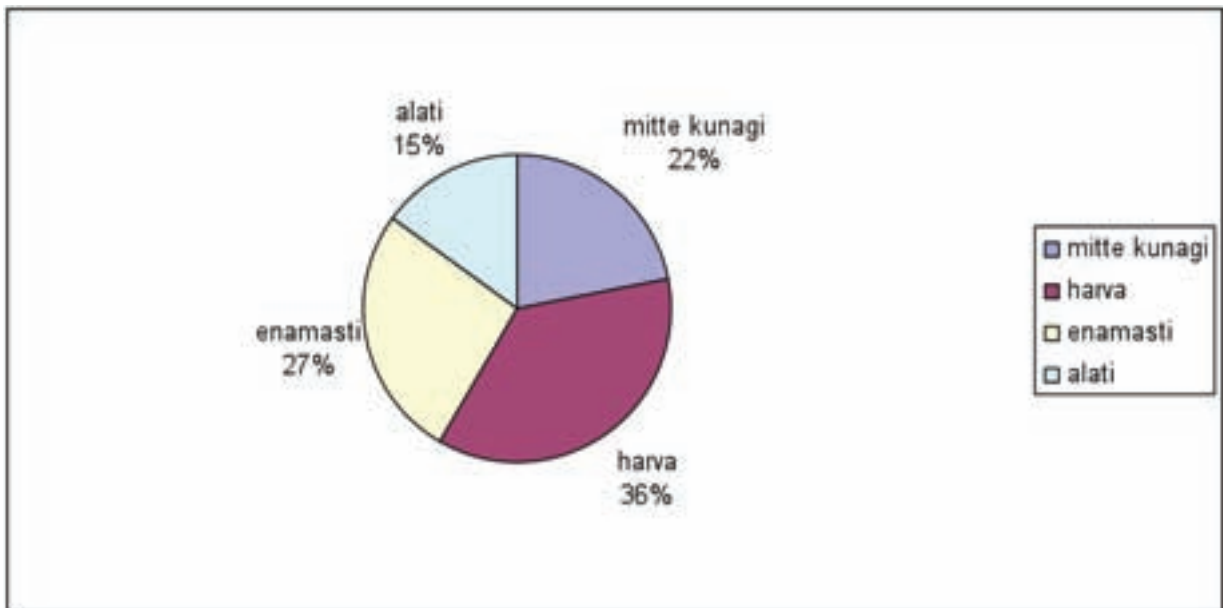
Joonis 8. Koolist info saamise sagedus perede osakaaluti.

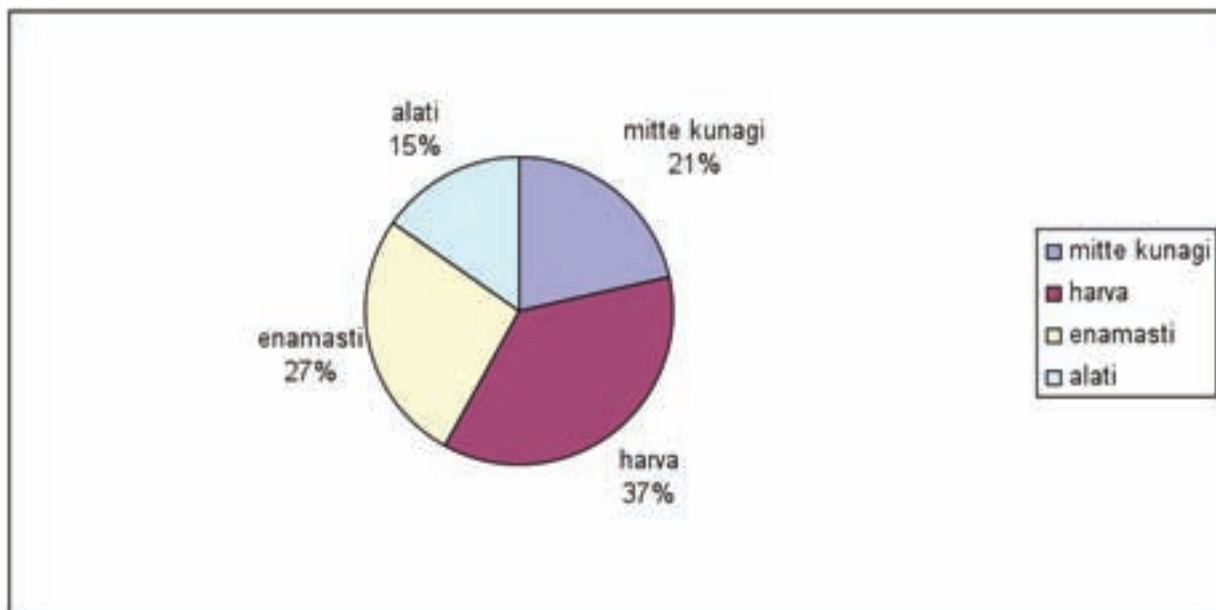
Joonis 9. Internetist info saamise sagedus.

Joonis 10. Rehabilitatsiooniasutusest info saamise sagedus.

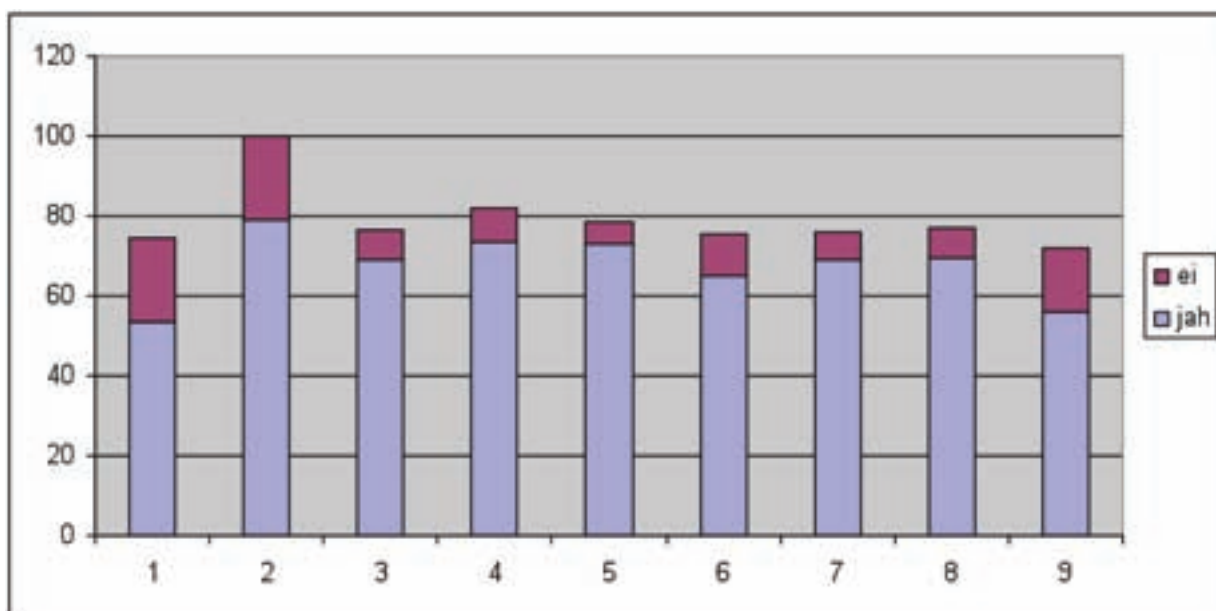

Joonis 11. Perearstilt info saamise sagedus.

Joonis 12. Sotsiaalkindlustusametist, pensioniametist info saamise sagedus.

Oma teadmisi ja oskusi sooviksid täiendada väljapakutud teemade osas sooviksid täiendada enamuse teemade osas ligi kolmandik küsitluses osalenutest (joonis 13). Kõige enam vastajaid sooviksid koolitust erinevatest erivajadustest üldse, erivajadustega laste sotsiaalsete ja koostööskuste arendamisest, erinevatest teraapiatest, erivajadustega laste õpetamisest ja haridusest, õpivõimalustest Eestis. Võrreldes eelmise uuringu tulemustega on huvi enesetäienduse järgi oluliselt kasvanud.

Joonis 13. Küsitletute hinnangud koolitusvajadusele temati.

1 - erivajadustega laste hooldamine; 2 - erivajadused, puuded; 3 - erivajadustega laste haridus, õpetamine; 4 - erivajadustega laste sotsiaalsete ja koostööskuste arendamine; 5 - erivajadustega laste/noorte õpivõimalused Eestis; 6 - erivajadustega inimeste ja perede

psühholoogilised probleemid; 7 - erivajadustega inimeste toimetulekuoskuste arendamine; 8 - erinevad teraapiad; 9 - peresuhted

Erivajadusega lapse/noore arengu toetamiseks mõeldud toetustest on küsitluses osalenud saanud enamasti puudega lapse toetust, teiste toetusliikide saajate arv on väike.

Tabel 5. Erinevaid toetusi saanute osakaal kõigist küsitletutest.

Toetuse liik	Pidevalt vastavalt taotluskorrale	Harva
Puudega lapse toetus	80,6%	2,3%
Hooldajatoetus	27%	61%
Õppetoetus (gümnaasiumis)	6%	2%
Rehabilitatsioonitoetus	17,5%	6,2%
Täienduskoolitustoetus	1,3%	0,4%
Toimetulekutoetus	8,7%	14,6%

Lisaks riiklike toetustele on erivajadustega lastega peredel ja erivajadustega inimestel võimalik taotleda erinevaid teenuseid või rahalist toetust vajalike teenuste ostmiseks. Teenuseid ja teenuse ostu puudutavatele küsimustele vastasid suhteliselt vähesed küsitluses osalenud. Küsitluse tulemuste põhjal ei ole võimalik järeldada, kas selle põhjuseks on see, et teenus ei ole kättesaadav või ei ole vajadust, vahendeid või ei ole teenusele õigustatud sihtgrupp.

Tabel 6. Küsitluses osalenute arv ja osakaal kõigist küsitletutest, kes on saanud teenuseid või teenuse ostmiseks rahalist toetust.

Teenus	Teenusena saanute arv	Osakaal küsitletute koguarvust	Rahaline toetus teenuse ostuks	Osakaal küsitletutest
Ravimid	159	22,4%	140	19,7%
Erivahendid koolis	163	23%	27	3,8%
Koduõpetaja	42	6%	2	0,3%
Hooldaja	47	6,6%	41	5,8%
Psühholoogi teenus	235	33,1%	1	0,1%
Logopeedi teenus	306	43%	5	0,7%
Taastusravi	383	54%	8	1,1%
Eriarsti ravi, konsultatsioon	444	62,5%	18	2,5%
(Eri)transpordi teenus	173	24,4%	91	12,8%
Koduhooldusteenus	16	2,3%	5	0,7%
Kodu kohendamise teenus	19	2,7%	15	2,1%
Lapsehoiuteenus	45	6,3%	12	1,7%
Perenõustamine	72	10%	2	0,3%
Sotsiaalnõustamine	209	29,4%	1	0,1%
Tegevusteraapia	131	18,5%	0	0
Riiklik rehabilitatsiooniteenus	367	51,7%	9	1,3%

Isiklik abistaja	50	7%	5	0,7%
Tugiisiku teenus	59	8,3%	5	0,7%
Ööpäevaringe perioodiline hooldamine	49	7%	2	0,3%
Osaline (päevane) hooldamine hoolekandeesutuses	64	9%	0	0
Igapäevaelu toetamine päevakeskuses	145	20,4%	1	0,1%
Tehniliste vahenditega varustamine	195	27,5%	53	7,5%
Koolitoit, õppematerjalid	275	38,7%	30	4,2%

Tulemustest ilmneb, et enamasti saadakse teenuseid, mitte rahalist toetust nende ostmiseks. Üsna väike osa küsitluses osalenutest väljendas ka soove, missugust tuge ja abi nad ootavad riigilt ja kohalikult omavalitsusest.

Kohalikult omavalitsuselt loodetakse abi alljärgnevate teenuste osas.

Tabel 7. Ootused kohalikult omavalitsuselt saadavate teenuste osas.

Teenus	Vajavate perede arv	Osakaal küsitletutest
Transporditeenus	53	7,5%
Lapsehoid, tugiisiku teenus	33	4,6%
Olmelistes küsimustes tugi	16	2,3%
Rahaline toetus	29	4%
Info saamise võimalus	29	4%
Eluaseme kohandamise tugi	10	1,4%
Huviringides osalemise toetus	17	2,4%
Taastusravi	11	1,5%
Ei vaja midagi	68	9,6%

Riigilt loodetakse abi alljärgnevate teenuste osas.

Tabel 8. Ootused riigilt saadavate teenuste osas.

Teenus	Vajavate perede arv	Osakaal küsitletutest
Haridusteenused (abiõpetaja, lastelaager, õpiabi)	17	2,4%
Taastusravi	41	5,8%
Kulupõhine kompensatsioon	22	3,1%
Rahaline toetus	184	26%
Juurdepääsuvõimalused erinevates asutustes	2	0,3%
Puuetega inimeste organisatsioonide	5	0,7%

toetamine		
Muu (mõistev suhtumine, adekvaatne õigusruum, maal teenuste kättesaadavus)	49	7%
Ei vaja	3	0,4%

Tuleviku seisukohast arvab 31% küsitletutest, et erivajadusega lapse arendamiseks ja hooldamiseks toetada peresid rahalise toetusega, 51% arvab, et peresid peaks toetama teenustega, 13% arvates võiks toimida mõlemad toetamisviisid.

Seni ei ole võimalikke ja olemasolevaid hoolekandeteenuseid kasutatud vastajate arvates seetõttu, et asjaajamine on keeruline (51,4% arvates), hoolekandeteenuse saamiseks on lisakulutused liiga suured (50,4% arvates), ei ole piisavalt infot kõigi võimaluste kohta (54,7% arvates), vajalikke teenuseid ja tuge ei ole piirkonnas (38% arvates). 40,8% tõi põhjusena välja ka selle, et abi ja teenuseid ei ole vajatud. Vähem on põhjuseks teiste inimeste negatiivne suhtumine hoolekandeteenuste saajatesse (20,5%), varasemad halvad kogemused hoolekandeteenuste taotlemisega ja saamisega (17,9%) või varasemate ebaseeldivate kogemustega haridusteenuste saamisega seonduvalt (10,2%).

Küsitluse tulemustest ilmnes, et enam ollakse rahul n-õ esmaste meditsiiniliste teenustega, mida ka kõige rohkem saadakse ja kasutatakse. Koolides pakutavad tugiteenused rahuldavad umbes $\frac{1}{3}$ küsitletutest. Tuge vajaliku info hankimisel saadakse enim puuetega inimeste ühendustest ja omal käel kas internetist või teistest meediaallikatest. Võrreldes eelmise küsitlusega ollakse avatumad enesetäiendamise osas ja seda erinevatel teemadel. Riiklikke toetusi on väga erinevaid, nende saamise õigus sõltub mitmetest teguritest; käesolevas küsitluses osalenud on saanud või saavad valdavalt puudega lapse toetust ja teisi rahalisi toetusi oluliselt vähem. Muid toetusi on saanud enamasti teenusena. Tuleviku seisukohast on enam kui pooled uuringus osalejad sarnaselt eelmise uuringu tulemustele seisukohal, et peresid peaks toetama pigem piirkonnas kättesaadavate ja kvaliteetsete teenustega; rahalist kompensatsiooni ja ise teenuse ostu võimalust pooldab $\frac{1}{3}$ küsitletutest. Tulemuste põhjal võib eeldada, et paljud pered ei ole olemasolevaid hoolekandeteenuseid kasutanud ebapiisava informeerituse, asjaajamise keerukuse jm põhjustel.

Kokkuvõte

Käesolev uuring on kordusuuring ja see võimaldab vaadelda arenguid erivajadustega lastega perede hinnangutes olemasolevatele haridusvõimalustele ja sotsiaalhoolekandele.

Alljärgnevalt peatume nendel ilmingutel, mille puhul saab välja tuua erinevused.

Uuringute tulemusi võrreldes selgub, et peredes on erivajadusega lapsega tegelemisel vähenenud ainult ema vastutus ja koormus, suurenenud on teiste pereliikmete osalus tegelemisel erivajadusega lapsega. Küsitlute hinnangul on vähenenud probleemid lasteaiakoha, sobiva põhikooli, ka kutseõppe rühma leidmisel. Ehkki mõlemas uuringus on nendele küsimustele vastanute arv väiksem kui täisvalim, võib siiski öelda, et haridusvalikute tegemisel on rohkem võimalusi ka erivajadustega lastel/noortel. Seda kinnitavad ka hinnangud, kuivõrd on ühiskonnas tagatud võrdsed haridusvõimalused. Võimalusi õppida kutseõppeasutuses, kõrgkoolis, osaleda huvihariduses, täienduskoolituses ja ühiskondlikus tegevuses hindab suurem arv küsitluid võimalikuks võrreldes eelmise uuringuga.

Vähenenud on positiivsed hinnangud eriharidusasutuste eeliste suhtes, ehkki need on jätkuvalt kõrged ja oma eelistuse eriharidusasutustele erinevatest kriteeriumidest lähtuvalt annab enam kui $\frac{2}{3}$ küsitletutest. Samas on vähenenud positiivsed ootused ka tavaharidusasutuste osas, näiteks selles, et seal on võimalik omandada konkurentsivõimelisem haridustase, et on juurdepääs õppetööle, individuaalse õppekava loomine, abiõpetaja tööle võtmine. See näitab, et perede ootused tavaharidusasutuste suhtes, nende valmisoleku suhtes võtta vastu erivajadusega laps, on langenud, mis on negatiivne trend. Käesoleva küsitluse tulemusi eelmise uuringu tulemustega võrreldes võib öelda, et on tõusnud perede teadlikkus ja informeeritus erinevatest haridusvõimalustest, sh tavaharidusasutustes. Oluliselt vähem peresid on välja toonud erinevaid takistusi üleminekutel ühelt haridustasemelt teisele ja sobiva haridusasutuse leidmisel. Teades, et näiteks juurdepääsu küsimused, transpordiprobleemid, toetavate üleminekuprogrammide rakendumine on jätkuvalt aktuaalsed just takistustena, võib eeldada, et selliste teemade kajastamine meedias ja ühiskondlike debattide algus, on tõstnud vanemate teadlikkust ka positiivsetest näidetest ja ollakse varmamad erinevaid võimalusi uurima.

Rehabilitatsiooniteenuste osas ilmneb selge tendentsina, et enam peresid on saanud erinevat nõustamist. Murelikuks teeb, et vähenemistendentsi näitab nende perede osakaal, kes on saanud õpiabi koolis. Erinevate arengukeskkondade suhtes on oluliselt enam positiivseid hinnanguid võimaluste olemasolu kohta. Kui sportimisvõimalusi hinnatakse ka rahaliselt kättesaadavaks, siis huviharidus, kus küll osalemisvõimalused on vanemate hinnangul suurenenud, peetakse neid taskukohaseks veelgi väiksema hulga küsitletute arvates.

Olulisemad infoallikad on jäänud samaks – puuetega inimeste ühendused, Internet, meediaallikad, kuid suurenenud on nende inimeste arv, kes neid infoallikaid sageli kasutavad. Meediaväljaannete tähtsustamine infoallikatena võib tähendada taas ka seda, et teemakohaseid käsitlusi on rohkem.

Erinevate teenuste osas ei ole muutusi nõrgete teenuste liigi osas, küll on vähenenud neid teenuseid saanute hulk. Küsitluse tulemustest ei saa praegu teha mingeid järeldusi, välja on vaja selgitada, miks küsitletavad teenuste saamist puudutavatele küsimustele nii vähesel hulgal vastasid. Ka hoolekandeteenuste mittekasutamise põhjuste järjestus ei ole muutunud, küll on suurenenud nende vastajate hulk, kellel ei ole piisavalt infot, vähenenud negatiivsed arvamused teenuste kättesaadavuse kohta piirkondades.

2004-2005 läbi viidud uurimuse tulemuste põhjal tehti haridus- ja sotsiaalpoliitilised ettepanekud.

Kordusuuringu tulemustest ilmneb, et puuetega inimeste ühendused on oluliselt enam suutnud kaasata eesti keelest erineva emakeelega peresid, mis on väga oluline, et tagada võrdsed võimalused kõigile sõltumata emakeelest, rahvusest, erivajadusest. Koolitusvajadusi kahe uurimisperioodi lõikes võrreldes selgub, et on jätkuvalt suur vajadus erinevatel teemadel koolituse järele ja teadmiste tähtsustamine on tõusnud.

Haridusvaldkonnas on oluline jätkata kõigi õpetajate ja õppejõudude erivajaduste alaseid koolitusi. Selleks, et tagada erivajadustega lastele sobivad õpetamismeetodid, õpikeskkond, aga ka hoiakuline valmisolek toetada erivajadustega õppuri arengut, mida puuetega laste vanemad ise väga kõrgelt tähtsustavad kui eeldusi, et nende lapsed võiksid tavaõppeasutustes õppida. Suureks väljakutseks jääb endiselt füüsiliselt sobiva õpikeskkonna kujundamine, juurdepääsu võimaldavate meetmete ellu viimine.

Ekspertide arvamused projekti tulemustest ning puuetega laste ja noorte sotsiaalteenuste ja hariduse kättesaadavuse võimalustest

Karin Hanga, Eesti Puuetega Inimeste Koda

Monika Haukanõmm, Sotsiaalministeerium

Erivajadustega, sh puudega laste peredele sobivate haridusvõimaluste leidmisel ning hoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuste osutamisel on toimiva lahenduse oluliseks aluseks perede ja sotsiaaltöötajate, pedagoogide jt spetsialistide vaheline koostöö. Koostöö sujub, kui kõik tunnistavad üksteist võrdsete osapooltena ning jagavad sarnaseid väärtuseid, on avatud ja omavad head tahet otsida ja leida lahendusi. Oleme teinud viimastel aastatel läbi suure arengu, arenenud on nii ühiskond kui inimesed, kes on muutunud sallivamaks ja avatumaks.

Samuti on olulised spetsialistide ettevalmistus ja teadlikkus erivajadustega laste ja nende perede vajaduste osas. Käesoleva uuringu mitmetest vastustest ilmneb perede seisukoht, et erivajadusega lapsega tegelevate spetsialistide ettevalmistus ei ole piisav. Välja on toodud nii tava- kui erikoolide õpetajad, huvialaringide õpetajad, omavalitsuste sotsiaal- ja haridustöötajad, hoolekandeteenuste töötajad. Spetsialistide madal teadlikkus on põhjuseks, miks erivajadusega ja eriti puudega lapsi ei julgeta võtta lasteaia tavarühma või kooli, miks tekivad negatiivsed hoiakud kollektiivides jm.

Väga oluline on ka hea meeskonna- ja võrgustikutöö, sest pea kõikidel juhtudel, kui peres kasvab puudega laps, vajab pere nõu ja tuge mitmelt valdkonnalt ning koordineeritud tugisüsteem suudab tänapäeva kitsastes oludes peresid paremini aidata kui igapäev omaette pingutades. Seetõttu tuleb jätkuvalt oluliseks pidada nii valdkonnas töötavate spetsialistide teadlikkuse tõstmist puuetega lastega perede ja puudega inimeste vajaduste ja võimaluste osas, kui ka puuetega lastega perede teadlikkust oma õigustest ja kohustustest.

Parandamiseks puudega laste vanemate tööhõivet, on oluliseks sihtgrupiks, kelle teadlikkuse tõstmiseks tuleb tegeleda nii tööandjal ning tööturuspetsialistil, sest iga inimene on ääretult tähtis. Töötamine tähendab kindlat sissetulekut, võimalust saada paremini hakkama, tunda ennast olulisena ning vajadusel osta erivajadusega lapsele vajalikke täiendavaid teenuseid.

Järeldused ja ettepanekud sotsiaalvaldkonnale (KOV)

Endiselt on küllaltki suur nende perede hulk, kes arvavad, et erivajadusega lapse arengu tagamiseks peaks üks vanematest olema kodune (2004. aastal 64,3%, 2008. aastal 66% vastanud peredest). Vanema kodusolekut peetakse vajalikuks, kuna puuduvad vajalikud teenused ja et töötamise kõrvalt on raske lapsega teenusele ja spetsialistide konsultatsioonile pääseda. Sellest saab järeldada, et:

- kuna üks pereliige ei tööta, on tõenäoline, et kogu pere majanduslik olukord on kehvem, millele viitas ka käesolev uuring (42% vastanutest tõi välja, et sissetulekute suurus pereliikme kohta on kuni 2 544 krooni, 30,6% 4 250 krooni). Peredel on suurem sõltuvus riiklikest ja omavalitsuse poolt makstavatest toetustest;
- teenuste osutamise süsteem on lapsevanemate arvates jäik ja seda on raske kohaldada pere vajadusele (eriti juhul, kui mõlemad vanemad töötavad). Seetõttu on oht, et laps ei jõua vajalike teenusteni või spetsialistide konsultatsioonile õigeaegselt või kaasnevad sellega täiendavad kulutused;
- puudega lapse vanemal ei pruugi olla piisavalt informatsiooni võimalikest erinevate

tasandite teenustest, mille tulemusena võib laps jääda õigeaegselt vajaliku abita (vähem kui pooled on saanud vajalikku informatsiooni ametiasutustest). Piisava teabe puudumine võib viia arvamuseni, et üks vanematest peab olema lapsega kodus ning et teenuste taotlemise ja osutamise süsteemid on jäigad ega vasta perede vajadustele.

Kui lapse vanus ja puude iseloom lubavad, on oluline, et senini lapse hoidmise ja arendamisega tegelev vanem saaks (kasvõi osalise ajaga) asuda tööturule. Seetõttu tuleb edaspidi hoolekandeteenuste arendamisel **kohalikus omavalitsuses** pöörata tähelepanu järgmistele asjaoludele:

- parandada peredele pakutavate erinevate paindlike **hoideteenuste ja hoidmisvõimaluste kättesaadavust** ja tagada nende piisav maht. Vajalik on luua erineva mahuga lapsehoiuteenuseid, sh erilist tähelepanu on vaja pöörata koolivaheaegadel pakutavatele hoiuvõimalustele (vajadusel täiendav abi lapsehoiu finantseerimisel), anda puudega lastele võimalus minna kohalikku lasteaeda ja kooli (uuringust ilmnes, et 4,4% puudega lastest on kodused). Samuti on vajalikud laste hoid ja järelevalve peale kooli, ringilised tegevused, suvelaagrid jne. Paindlikud hoidevõimalused annavad vanematele võimaluse erialaseks tegevuseks ja suuremaks kaasatuseks ühiskonda, tagades perede parema majandusliku toimetuleku, vähendades vaesusrisiki ning läbi vanema eneseteostuse paraneb perekonna psühhosotsiaalne toimetulek;
- parandada invatransporditeenuse pakkumist ning peredele kättesaadavust. Invatranspordi olemasolu on üheks oluliseks eelduseks puuetega laste vanemate tööhõive tõstmiseks.

Uuringu tulemused viitavad veel järgmistele murekohtadele, mille lahendamine on üldjuhul **kohaliku omavalitsuse** pädevuses.

- Hariduse omandamisel on kohaliku omavalitsuse, kui koolipidaja kohustus leida lahendus füüsilisest keskkonnast tingitud õpikeskkonna sobimatusel (58% vastajatest on välja toonud, et füüsiline keskkond ei vasta erivajadusega õppuri vajadustele). Lasteaedades ja koolimajades on vaja teha kohandusi, mis arvestaksid puudega ja erivajadustega õpilaste vajadustega.
- Teravat puudust tuntakse toetavatest teenustest (nii pere igapäevaseks toimetulekuks kui ka hariduse omandamise toetamiseks). Eeskätt vajatakse abi transpordi korraldamisel ja finantseerimisel (75% vastajatest toob välja, et sobiva haridusasutuse leidmisel on takistuseks transport), isikliku abistaja, abiõpetaja ja tugiisiku teenuse rahastamine (vajalike tugiteenuste puudust on märkinud 69,9% vastanutest).
- Pered on toonud välja, et vajaksid KOV toetust ka lapse huvialaringide finantseerimisel (47,9% vastajatest arvab, et sobivad huvialaringid lapse jaoks on olemas, kuid neid hindab taskukohaseks vaid 6,6% vastajatest). Peredele oleks abiks teatud kompensatsioonimehhanism, et lapsele võimaldada huviharidust, sportimisvõimalusi ja suvelaagrites osalemist.
- Kohalik omavalitsus, kui puudega lapse perekonnale kõige lähemal asuv institutsioon on esmavastutav vajaliku informatsiooni ja teabe edastamise eest. Uuringu tulemustest selgus, et perekondadel ei ole piisavalt informatsiooni ning teavet saadakse pigem puuetega inimeste organisatsioonidest ja teistelt peredelt, mitte aga kohalikest omavalitsusest. Taoline informatsiooni hankimine võib viia ühelt poolt rahulolematuseni teenuste saamise osas kui ka väärinformatsiooni levikuni.

Olulisim, mida kohalikele omavalitsustele soovitada, on olla paindlikud, hoida avatud meelt ja tahet leida lahendusi, et pered ei jääks oma muredega üksi, vaid julgeksid omavalitsuste kui

partnerite poole abi- ja nõu saamiseks pöörduda. Tugiteenuste arendamisel on soovitatav konsulteerida sihtrühmaga (aktiivne kaasamine puudega lapsi ja nende peresid puudutavate otsuste väljatöötamisse), kust saadav informatsioon võimaldab luua teenuse, mis tõeliselt vastab antud piirkonna perede vajadustele. Kohalikud omavalitsused on erineva suurusega ning võimekusega, millest tulenevalt on kohaliku omavalitsuse poolt pakutavate teenuste kättesaadavus piirkonniti erinev. Erinevuste vähendamiseks omavalitsuste lõikes on lahenduseks koostöös pakutavate teenuste arendamine ja pakkumine, kuna sihtgrupi väiksust silmas pidades ei ole majanduslikult mõistlik spetsialiseerunud teenuseid arendada igas omavalitsuses.

Järeldused ja ettepanekud riiklike teenuste osas

Erinevate sektorite poolt puudega laste peredele osutatava abi ja toetusvõimaluste puhul (arstiabi, rehabilitatsioon, kohaliku omavalitsuse ning haridusvaldkonna toetus ja teenused) on valdkondade vaheline koostöö eriti oluline. Praegusel hetkel ei ole veel välja kujunenud head ja toimivat lahendust – väga sageli on lapsele ja perele osutatav abi koordineerimata; vastutus ja tegevuspiirkonnad on hajutatud. Koordineeritud teenuste osutamisele peaks kaasa aitama juhtumikorraldus kui töömeetod, tegemist on teenuste osutamise ja koordineerimise protsessiga. Juhtumikorraldus on protsess, millega püütakse saavutada seda, et puudega lapse perekonnal oleks jõudu oma igapäevaeluga paremini toime tulla.

Puudega laste perede vajadus on, et rehabilitatsiooni-, sotsiaal-, hariduse omandamist toetavaid teenuseid osutataks paindlikumalt ja võimaluse korral integreeritult, mis lihtsustaks nende kättesaadavust peredele. Seetõttu on valdkondade vahelisele koostööle kindla raamistiku (n-õ koostöö protseduuri) kehtestamine eriti vajalik.

Võrreldes 2004. aastaga näitavad 2008. aasta uuringu tulemused edasiminekut erinevate teenuste ja abi saamise võimaluste ja nende kättesaadavuse kohta piirkonnas (arstiabi, eriarstiabi, taastusravi, rehabilitatsiooniteenused). Samas jääb perede rahulolu saadud teenuste osas madalaks.

Murekohtadeks on:

- transpordiprobleemid
- spetsialistide konsultatsioonile pääsemise (teenuse osutamise) jäikus
- asjaajamise (teenuse taotlemise) keerukus (51,4% vastanutest)
- kaudsete kulude suurus teenuse saamiseks (50,4% vastanutest)
- info ebapiisavus riiklike teenuste järele (54,7% vastanutest; 49,2% tõi välja, et ei ole teadlikud riigi tasandil pakutavatest võimalustest)

Perekonda ja puudega last toetavate teenuste korralduse osas on oluline leida lahendus valdkondade vahelise koostöö reguleerimisele ning võtta senisest enam arvesse eelpool väljatoodud murekohtasid, leides neile paindlikke lahendusi regulatsioonides ja teenuse osutamise käigus.

Abi kättesaadavuse ja vajadustele vastavuse parandamiseks tuleb ministriumitel mõelda mehhanismide peale, kuidas abistada ning motiveerida kohalikke omavalitsusi toetavate teenuste arendamisel ja -pakkumisel (nii sotsiaal- kui haridusvaldkonnas).

Järeldused ja soovitused puuetega inimeste organisatsioonide osas

Uuringust selgus, et puudega lapse pered saavad kõige sagedamini infot puuetega inimeste organisatsioonidelt, kes pakuvad lisaks informatsioonile sageli ka teenuseid ning ühistegevusi. Seetõttu on eriti oluline, et organisatsioonid oleksid jätkusuutlikud ja leiaksid võimalusi nimetatud tegevuste elluviimiseks, olles vajadusel teenuste osutamisel partneriks nii KOV-le kui riigile (nt puudespetsiifiline rehabilitatsiooniteenus). Samuti on oluline, et organisatsioonid jätkuvalt omaksid ja edastaksid infot päevakajaliste teemade, sh sotsiaalteenuste ning haridusvaldkonna võimaluste ning edasiste arengute osas.

Organisatsioonide rollid on muuhulgas:

- voldikute jm infomaterjalide koostamine ja levitamine
- koolitused ja infopäevad liikmesorganisatsioonidele ja puuetega inimestele
- koolitused spetsialistidele (kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad, haridus- ja tööturuvaldkonna spetsialistid, tööandjad jt)
- ühiskonna ja puuetega inimeste teadlikkuse suurendamisele suunatud projektide läbiviimine

Nimetatud tegevused moodustavad olulise osa Eesti Puuetega Inimeste Koja ja tema liikmesorganisatsioonide igapäevasest tööst.

Kai Kukk, hariduslike erivajadustega inimeste hariduse nõunik, Haridus- ja Teadusministeeriumi ekspert

Maie Soll, uurimisaruande koostaja

Eesti hariduspoliitikas lähtutakse kaasava hariduse põhimõtetest. Kaasamine hariduses ja kohandatud õpe on kogu maailmas ja samuti Euroopas aktsepteeritud põhimõtte võrdsete võimaluste tagamiseks hariduses. Siit järgneb hariduspoliitiline eesmärk, et kool peab suutma pakkuda õpet igale õpilasele sõltumata tema eeldustest ja see õpe peab olema kohandatud vastavalt nende eeldustele.

Oleme koostanud UNESCO arengukava „Haridus kõigile“, mis järgib kaasamise põhimõtteid ja rõhutab vajadust igale õpilasele korraldada õpet, mis vastab tema individuaalsetele vajadustele. Haridusseadusest lähtuvalt peab kohalik omavalitsus tagama keha-, kõne-, mee- ja vaimupuudega ning eriabi vajavatele inimestele võimaluse õppida elukohajärgses koolis.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab, et igal lapsel (sh puudega või eriabi vajaval) on õigus õppida elukohajärgses koolis. Juhul, kui elukohajärgses koolis puuduvad selleks vastavad tingimused, siis lähimas tingimustele vastavas koolis.

Haridusseadusandlus sätestab ka Haridus- ja Teadusministeeriumi või kohaliku omavalitsuse õiguse moodustada erivajadustega õpilaste koole (klasse), sh tervisehäiretega lastele mõeldud sanatoorseid koole.

Õpe Eesti Vabariigi üldhariduskoolides (nii tavakoolides kui erivajadusega õpilaste koolides) võib toimuda põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava, põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava või toimetuleku riikliku õppekava alusel. Hooldusklassides kohandatakse toimetuleku õppekava alusel koostatud individuaalset õppekava vastavalt õpilase eripärale. Nii toimetuleku kui hooldusklassi õpilastele koostatakse individuaalne õppekava, Vajadusel

võib individuaalset õppekava koostada igale õpilasele, tehes seda riiklike õppekavade või kooli õppekava alusel.

Statistiliste andmete põhjal võib öelda, et erivajadustega õpilaste osakaal päevases õppevormis on pidevalt vähehaaval suurenenud. Kasvab, ehkki mitte hüppeliselt tavakooli tavaklassis õppivate õpilaste arv.

Tabel 1. Erivajadustega õpilaste arv erivajaduse liigiti 2006-2008.

Erivajaduse liik	2006/2007			2007/2008		
	Erikool	Tavakool		Erikool	Tavakool	
		Tava- klass	Eri- klass		Tava- klass	Eri- klass
spetsiifiliste õpiraskustega õpilased (so parandusõpe)	809	7811	831	198	8755	259
PK lihtsustatud õppekava	1587	383	281	1516	453	234
toimetuleku õppekava	937	29	139	937	20	126
hooldusklassid	202		37	202		37
kuulmispuudega õpilased	127		10	101		11
liikumispuudega õpilased/alates 2007 - kehapuudega õpilased	231	125	1	187	92	1
kõne-, lugemis-, kirjutamisraskustega õpilased	921	9491	443	1235	9893	317
nägemispuudega õpilased	48	64	16	39	39	21
psüühikahäirega õpilased	185	323	61	230	357	83
kasvatusraskustega õpilased	147	660	674	79	432	564
Sanatoorsed koolid	309			257		
Õpilaste arv erikoolides kokku	4358			4177		
Juhtumite arv (mitte õpilaste arv) KOKKU:	5503	18886	2493	4981	20041	1653

EHIS, 2009.

Kui 2005/06.õa moodustasid need õpilased 11,3% kogu õpilaste arvust, siis 2006/07. õ-a 11,5% ja 2007/08. õ-a 12,9% õpilaste koguarvust. Muutunud ei ole tavakoolide eriklasside õppivate õpilaste arv (kõikumine 1% ja 1,5% ulatuses), vähenenud on, kuid mitteoluliselt ka erivajaduste õpilaste koolides (sh sanatoorsetes koolides) õppivate õpilaste arv. 2005/06. õ-a moodustasid nad 3,6%, 2006/07. õ-a 3,4% ja 2007/08. õa 3,2% õpilaste üldarvust.

Kuigi õpilaste üldarv pidevalt väheneb, ei ole erivajaduste õpilaste koolide arv praegu vähenenud, võrreldes 2005. aastaga on 2009. aastal vaid üks kool vähem.

Erivajadustega õpilastele mõeldud koolid on enamasti riigikoolid. Riigikoolides kaetakse kõik kulud Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala kuludest. Munitsipaal- ja erakoolides toimub õppe rahastamine toetusfondist, mis eraldatakse kohalikele omavalitsustele hariduskulude katmiseks õppekava põhiselt, ja õpilaskoha maksumuse alusel, lisaks eraldatakse täiendavaid vahendeid kaks korda aastas reservfondist.

Sõltumata kooli omandivormist või liigist, peab erivajadustega õpilastele vastavalt seadusloomele rakendama vajalikke tugimeetmeid:

- parandusõpe õpiraskuste ületamiseks
- eripedagoogi tugi
- logopeediline abi lugemis-, kirjutamis- ja häälde- ja raskuste korral
- psühholoogi tugi
- kommunikatsioonitugi (viipekeele tõlk, punktkirja õpe jne)
- sotsiaalpedagoogiline abi
- õpinõustamine

Võrdsed võimalused hariduses on printsiip, millest lähtume hariduse korraldamises. Väärtustame igat õpilast ja õpilase maksimaalse arengu tagamine on koolide (nii tavakooli kui ka erivajadusega õpilaste kooli) peamine eesmärk. Iga õpilase toetamine tema sotsiaalsete oskuste arendamine on eeldus hilisemale toimetulekule ja ühiskonda kaasamisele.

2008/09. õ-a rakendatakse erivajadustega õpilastele EHIS (Eesti Hariduse Infosüsteem) andmetel keskmiselt 1,5 tugiteenust.

Põhilised ülesanded haridussüsteemi korrastamisel on:

- seaduses ettenähtud tugiõppe rakendamine
- kaasava hariduse põhimõtete jätkuv tutvustamine koolides
- erivajadusega õpilase vanematele info jagamine haridussüsteemis pakutavate tugisüsteemide kohta
- koostöö tõhustamine sotsiaalvaldkonnaga, et tagada efektiivne võrgustikutöö erivajadusega õpilasele
- õpikeskkonna kohandamine rakendades universaalse disaini põhimõtteid
- õpetajate täiendkoolituse kaudu luua pädevused erivajadusega õpilaste kaasamiseks
- õppetöö individualiseerimine ja kaasaegsete meetodikate rakendamine
- meeskonnatöö käivitamine koolis
- õpilaste ettevalmistamine üleminekuteks

Viimase ülesande täitmiseks on seaduses ettenähtud põhikoolis õppeaja pikendamine kuni kolme aasta võrra ja kutseõppes on kohustuslik ülemineku plaani koostamine kaasates tööandjaid tulevasest töökohast. Uurimusest aga ilmnes, et need sätted ei ole kõikjal rakendunud.

2006. a viis Riigikontroll läbi auditi erivajadustega laste õpivõimaluste kohta. Auditi tulemustest selgus, et erivajadustega laste koolide ja sanatoorsete koolide olukord lastele vajalike õpitingimuste loomisel on küll võrreldes tavakooliga parem, kuid ka erivajadustega laste koolid ei suuda pakkuda kõiki õpilastele vajalikke tingimusi. Auditist selgub ka, et tavakoolid olid suurema tõenäosusega suutelised õpetama nõ kergemate erivajadustega õpilasi. Põhjuseks nii õpetajate ebapiisav ettevalmistus, füüsilise õpikeskkonna sobimatus, õppevahendite puudumine ja ka hoiakuline valmisolek erivajadustega õpilasi õpetada ja tavakooli kaasata.

Riigikontrolli auditi tulemustest ilmneb, et munitsipaalkoolidel on spetsialistide palkamiseks rohkem võimalusi kui riigikoolidel. Kuigi vajalikke spetsialiste on puudus ka munitsipaalkoolides, näitavad Eesti Hariduse Infosüsteemi õpetajate alamregistri andmed, et

pedagoogide ettevalmistus erikoolides on suurem probleem kui tavakoolides, põhjuseks võib olla ka erivajaduste õpilaste koolide paiknemine keskustest eemal.

Riigikontrolli tulemustest selgub, et erivajadustega õpilaste haridustee katkeb üsna varakult. 1/3 põhihariduse omandanutest ei jätka pärast põhihariduse omandamist enam haridusteed, samuti ei lähe nad tööle. Kui kogu õpilaste arvust asub gümnaasiumisse edasi õppima umbes 70%, siis erivajadustega õpilastest üksnes ligi 4%, kutsekoolis jätkab umbes 30% kõigist õpilastest, erivajadustega õpilastest ligi 60%. Peale põhihariduse omandamist ei jätka haridusteed vähem kui 1% kõigist õpilastest, erivajadustega õpilaste puhul on haridustee mittejätkajaid umbes 40%. Analüüsist selgub, et oluliselt suurem on jätkajate arv normintellektiga õpilaste puhul siis, kui nad on vaatamata erivajadusele õppinud tavakooli tavaklassis. Üldiselt on aga tendents, et sõltumata kooli tüübist, on erivajadustega õpilaste haridustee üsna sarnane.

Haridus- ja Teadusministeeriumi initsiatiivil on ellu kutsunud Euroopa Sotsiaalfondi programmid, mille tegevuste tulemused peaksid toetama erivajadustega õpilaste kaasamist tavakooli, aga ka üldiselt neile paremate õpitingimuste- ja võimaluste loomist. Ühe programmi raames luuakse õppevara, teise programmi raames arendatakse nõustamis- ja tugiteenuste süsteemi ja toimub vajalike spetsialistide ettevalmistus täienduskoolituse kaudu.

Kasutatud allikad:

Kontrolliaruanne. Erivajadustega laste õppimisvõimalused. Tallinn 2006.
(<http://www.riigikontroll.ee/>).

Eesti Hariduse Infosüsteem, 2008.

Lisad

Lugupeetud küsitluses osaleja!

Palume Teie lahket abi informatsiooni kogumisel erivajadustega laste ja noortega perede kohta Eestis.

Aastatel 2004-2005 viis Eesti Puuetega Inimeste Koda koostöös Sotsiaalministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga läbi erivajadustega laste perede olukorra kohta Eestis.

Uuringu tulemusena selgitati välja mitmeid probleeme ja kitsaskohti. Elu on läinud väga kiiresti, kuid vaatamata kõigele positiivsele on erivajadustega ja puuetega laste arv aasta-aastalt suurenenud.

Käesoleva uuringu eesmärk on välja selgitada koostöös kohalike puuetega inimeste kodadega, milline on erivajadustega laste olukord täna, neli aastat hiljem, kui vastu on võetud mitmeid uusi seaduseid ja määruseid, kui järjest enam räägitakse ligipääsetavusest, universaalsest disainist, võrdsetest võimalustest, kaasamisest, diskrimineerimise vähendamisest.

Et meie lastest sirguksid endaga toimetulevad inimesed, on kõige suurem tähtsus hariduse ja sotsiaalteenuste kättesaadavusel ja nende kvaliteedil, lapse igakülgsele arendamisele ning pere toimetulekul. Eesti Vabariigi seadusandluste järgi peavad olema tagatud igale lapsele võrdsed võimalused rehabilitatsioonis ja hariduses, vastavalt lapse arenguvajadustele ja võimetele. Selleks, et erivajadusega laste elu muutuks tõesti paremaks, väljatöötatud õigusaktid ja vajalikud tugisüsteemid toimiksid, peavad kõik osapooled andma oma panuse ning tegutsema ühiselt.

Projekti ja küsitluse eesmärkideks on:

- Võimaldada erivajadusega lastega peredel ja noortel öelda oma arvamus, kas ja millist abi on neile vaja ja mis on nende arvates muutunud möödunud nelja aasta jooksul;
- Saada ülevaade olulisematest toimivatest tugisüsteemidest ja nende arenguvajadusest, rehabilitatsiooniteenustest ja hariduse kättesaadavusest, hoolekande ja haridusteenuste kvaliteedist;
- Välja selgitada soovitusel sotsiaal- ja haridussüsteemile, mis aitaksid parandada perede toimetulekut, tagada lastele ja noortele võrdsed võimalused haridusele ja rehabilitatsioonile juurdepääsuks kõikidel tasanditel;
- Võrrelda käesoleva uuringu tulemusi 2004.a läbi viidud uuringu tulemustega, mis näitab muudatusi ja/või arenguid erivajadustega laste peredes ning annab võimaluse valdkonda tervikuna näha.

Ankeedi täitmisel palume Teil ära märkida teile sobiv variant: tehke “+” õigesse ruutu, tõmmake sobiv vastus alla, või kirjutage lünka vabas vormis vastus. Mõne küsimuse puhul võib sobivaid variante olla mitu. Mõnede küsimuste puhul ootame teiepoolseid kommentaare, need kirjutage palun punktiiriga märgistatud kohale.

Laste ja noorte all mõeldakse käesolevas ankeedis isikuid kuni 30. eluaastani.

Vastates tuginege oma erivajadusega lapse kasvatamise kogemusele.

Selleks, et ankeedi küsimused oleksid mõistetavad vastajatele ja vastused võrreldavad, palun toeta peresid küsitlusele vastamisel.

Küsimused 1, 4, 9 – valida ainult üks valikutest.

Küsimus 13 – tuleb tähele panna, et summa on arvestatud pereliikme, mitte pere kohta, st neljaliikmelise pere puhul tuleks summa korrutada neljaga.

Küsimus 16 – intervjuerijal on ka nimekiri isikutest, et kedagi mitte kahe silma vahele jätta. EMA, ISA, VANAEMA, VANAISA, PALGATUD HOOLDAJA, MUU – NIMETADA.

Küsimuse 43 puhul esitage vastajale palun alljärgnev kommentaar enne küsimusele vastamist:

Aeg-ajalt vaieldakse selle üle, kuidas oleks kõige otstarbekam sotsiaalhoolekandevalast abi pakkuda. Ühed arvavad, et parem on anda raha, mida inimesed saavad ise oma äranägemise järgi kasutada. Teised seevastu arvavad, et raha asemel on parem pakkuda tasuta teenuseid, mida nad kõige enam vajavad.

Küsitletavate arv maakonniti võiks võimalusel olla:

Harjumaa	66
Tallinn	116
Hiiumaa	15
Ida-Virumaa	151
Jõgevamaa	38
Järvamaa	30
Läänemaa	30
Lääne-Virumaa	55
Põlvamaa	47
Pärnumaa	54
Raplamaa	35
Saaremaa	30
Tartumaa	100
Valgamaa	35
Viljandimaa	58
Võrumaa	40
Kokku	900

Täname koosöö eest!

ANDMED ANKETEERIMISE KOHTA

Küsitaja nimi .....

Intervjuu toimumise koht (maakond) .....

Vastaja seos erivajadusega lapsega/noorega .....

Vastaja on:

Erivajadusega lapse/noore pereliige	
Erivajadusega laps/noor ISE	

OSA A: PEREKONNA/LEIBKONNA ÜLDANDMED

Alustuseks küsime lühidalt Teie enda ja nende inimeste kohta, kellega Te koos elate.

Andmed perekonna kohta.

1. Meie perekonnas on:

2 liiget	
3 liiget	
4 liiget	
5 liiget	
6 ja enam liiget	

1 laps	
2 last	
3 last	
4 ja enam last	

2. Nendest erivajadusega ..... laps/last.

3. Erivajadusega laps(ed)/noor on:

..... aastat vana

..... aastat vana

4. Lapse puude raskusaste

keskmise

raske

sügav

5. Puudeliik:

.....

6. Kas lapsele on koostatud rehabilitatsiooniplaan?

Jah	
Ei	

7. Meie peres on kodune keel

Eesti	
Vene	
Eesti-vene	
Muu	

OSA B: ELUTINGIMUSED

Selles osas küsime, millised on teie elutingimused ja kuidas tulete toime igapäevaste toimingutega.

8. Elame:

linnas
maal

9. Elame:

üürikorteris
oma korteris
ridaelamus
oma majas
sotsiaalpinnal

10. Palun märkige tubade arv .....**11. Hinnake, kas olete nõus järgmise väitega:**

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Meie elamistingimused vastavad erivajadusega lapse/noore vajadustele			

12. Lisage lühike selgitus, kui elamistingimused ei vasta erivajadusega lapse vajadustele

.....

OSA C: MAJANDUSLIK TOIMETULEK

Järgmisena soovime rääkida teie ja teie perekonna majanduslikust olukorrast ja sellest milliseid lisakulutusi tuleb teha lähtuvalt erivajadusest.

13. Meie perekonna sissetulek (töötasudest) ÜHE PERELIIKME KOHTA oli eelmisel kuul:

- ... kuni 2 544 krooni
- ... 4 250 krooni
- ... 5 825 krooni
- ... 7 801 krooni
- ... üle 14 144 krooni

14. Kui saite eelmisel kuul toetusi, siis milliseid:

- ... puudega lapse toetus
- ... puudega vanema toetust
- ... rehabilitatsioonitoetust
- ... toimetulekutoetust
- ... stipendiume
- ... muid ühekordseid toetusi
- ... muu .....

15. Hinnake, kas olete nõus järgmise väitega:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Meie pere tuleb toime			
Olemasolevad sissetulekud on piisavad			
Saadavad toetused on piisavad			

OSA D: Andmed hariduse kohta

16. Kes tegeleb erivajadusega lapsega enamasti:

- Kodus .....
- Koolis.....

17. Hinnake, kas olete nõus järgmise väitega:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Selleks, et arendada erivajadusega last vaimselt ja füüsiliselt, peaks üks vanematest (pereliikmetest) olema kodune			

18. Üks vanematest peaks olema/ei peaks olema kodune, sest:

.....

19. Meie pere erivajadusega laps/noor käis/käib:

Kooli/klassi tüüp	Käis	Käib
Lasteaia tavarühm		
Tavalasteaia erirühm		
Eriasteaed (puuetega laste lasteaed)		
On kodune		
Põhikooli tavaklass		
Põhikooli eriklass		
Erivajadustega laste põhikool		
Tavagümnaasium		
Erivajadustega laste gümnaasium		
Kutseõppeasutus		
Kutseõppeasutuse erirühm		
Koduõpe (pereliikmed õpetavad)		
Koduõpe (kvalifitseeritud õpetaja)		

20. Sobiva õppeasutuse leidmisel lapsele ei olnud probleeme

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Lasteaed			
Põhikool			
Gümnaasium			
Kutseõppeasutus			
Kõrgkool			

21. Kui esines probleeme õppeasutuse leidmisel, siis palun kirjeldage, missuguseid!

Lasteaed:

Põhikool:

Gümnaasium:

Kutseõppeasutus:

Kõrgkool:

22. Minu erivajadusega laps/noor peaks õppima (vanema arvates):

	Tavalaste aed	Eriasteaed	Tavakool	Erivajadustega laste kool	Erivajadustega laste klass tavakool	Kutseõppeasutus	Kutseõppeasutuse erivajadustega õpilaste rühm
Nägemispuudega							
Kuulmispuudega							
Liikumispuudega							
Vaimse							

puudega							
Liit- puudega							
Käitumis- häiretega							
Krooni- liste haigustega							
Muu erivajadus							

23. Arvan, et erivajadusega laps peaks käima lasteasutuses/koolis, sest nii:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Omandab paremini teistega suhtlemise oskused			
Omandab koostööoskused			
Õpib arvestama teistega			
Omandab ühiskonnas toimetuleku oskused			
Omandab üldtunnustatud käitumisreeglid			
Õpib end kehtestama			
Õpib looma isiklikke suhteid			
Teised õpilased õpivad arvestama erivajadustega inimestega			
Muu			

24. Hinnake, kas olete nõus järgmiste väidetega tavalasteaia/tavakooli kohta:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Õpetajad on pädevad minu lapse erivajadusega toimetulekuks			
Minu lapsele on koostatud individuaalne õppekava			
Õppeasutuse juht on positiivselt meelestatud erivajadustega (õpi)laste suhtes			
Meil on võimalus kaasata abiõpetaja, kes tegeleb vajadusel lapsega eraldi			
Meil on olemas vajalikud õppematerjalid			
Meie õppeasutuses on (loodud) tingimused erivajadustega lastele õpperuumidele ligipääsuks			
Teised lapsed suhtuvad positiivselt			
On võimalik omandada konkurentsivõimeline haridus			

25. Hinnake, kas olete nõus järgmiste väidetega erikooli kohta:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Erikoolis on võimalik paremini arvestada minu lapse arendamisel erivajadust			
Klassid (rühmad) on väiksemad kui tavakoolis			
Õpetajal on aega tegeleda iga õpilasega			
Õpetajatel on teadmised, kuidas erivajadusega last arendada			
On olemas spetsiaalsed õppevahendid			
Laps ei pea pidevalt konkureerima teistega			
Õppeasutus on sisustatud vastavalt erivajadusele			
Tööle on võetud abiõpetaja			
Lapsele on koostatud individuaalne õppekava			
muu...			

26. Arvan, et praegu Eestis on erivajadustega noortel võrdsetel alustel võimalik:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Jätkata õpinguid kutseõppeasutuses			
Jätkata õpinguid kõrgkoolis			
Valida sobiv huvialaring(kool)			
Osaleda täiendkoolituses			
Osaleda ühiskondlikus tegevuses			

27. Selleks, et tagada erivajadustega noortele võrdsed võimalused hariduse omandamisel, arvestades õppuri huvisid ja võimeid, on vaja:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Kõigi haridustasemete õpetajatele erivajaduste alast koolitust			
Sisustada õppeasutused nii, et oleks tagatud ligipääs õpperuumidele ja õppevahenditele			
Riigi poolt rahastatava tugiisikute teenuse sisse viimine erivajadustega õppuritele koolis			
Riigi poolt isikliku abistaja teenuse sisse viimine erivajadustega õppuritele koolis			
Riigi poolt rahastatava abiõpetaja teenuse sisse viimine erivajadustega õppuritele			
Kohandatud õppematerjalide välja andmine, mida koolidel oleks võimalik muretseda			
Muu ...			

28. Hinnake, kas olete nõus järgmiste väidetega erivajadustega noorte õppimaasumisel kutseõppeasutusse, kõrgkooli, osalemisel täienduskoolitusel:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Eelnev haridus ei ole konkurentsivõimeline			
Esinevad transpordiprobleemid			
Esinevad suhtlemisprobleemid			
Rahalised vahendid õppimiseks on ebapiisavad			
Õppeasutuste füüsiline keskkond ei vasta õppurite vajadustele			
Õppejõud/koolitajad ei oska töötada erivajadustega inimestega			
Ei ole vastavat üleminekuprogrammi (põhikool-gümnaasium-kutsekool)			
Ei ole rakendunud vastavad üleminekuprogrammid (kutsekool-töö)			
Erivajadustega inimestesse suhtutakse tõrjuvalt õpetajate poolt			
Erivajadustega inimestesse suhtutakse tõrjuvalt kaasõpilaste poolt			
Puudub motivatsioon edasiõppimiseks, sest tööd on rakse leida			
Kursused on kallid			
Ei ole võimalik valida sobivaid ja meeldivaid erialasid			
Vajalikud tugiteenused ei ole piisavad			

OSA E: Andmed teenuste ja toetuste kättesaadavuse kohta

Palun mõelge nendele sotsiaaltoetustele ja -teenustele, mida Te olete saanud või vajanud igapäevasteks tegevusteks, õppimiseks, töötamiseks, vaba aja veetmiseks jne.

29. Erivajadustega laste perele on meie piirkonnas vajalikul tasemel ja vajalikus mahus kättesaadavad teenused:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Haridusalane nõustamine			
Sotsiaalnõustamine			
Psühholoogiline nõustamine			
Arstlik abi			
Eriarsti konsultatsioon			
Taastusravi võimalus (füsioteraapia, ravivõimlemine jm)			
Rehabilitatsiooniteenused			
Puuetega inimeste (perede) ühenduste poolne nõustamine			

30. Meie pere erivajadustega laps/noor on saanud

	Mitte kunagi	Harva	Enamasti	Alati
Perearsti abi				
Eriarsti abi				
Taastusravi				
Psühholoogilist abi				
Logopeedi abi				
Õpiabi koolis (parandusõpe, pikapäevarühm)				
Psühholoogi abi				
Logopeedi abi				
Muud teenused või abi				

31. Rahulolu saadud tugiteenustega

	Olen rahul	Ei ole rahul
Eripedagoogi abi		
Perearsti abi		
Eriarsti abi		
Taastusravi		
Psühholoogilist abi		
Logopeedi abi		
Õpiabi koolis (parandusõpe, pikapäevarühm)		
Psühholoogi abi		
Logopeedi abi		
Muu teenus või abi		

32. Erivajadusega lapse elukvaliteedi tagamiseks vajalike ravimite, abivahendite jm. soetamisel oleme finantsvahendid saanud

	Mitte kunagi	Harva	Enamasti	Alati
Pere sissetulekutest				
Riiklikest toetustest				
Kohaliku omavalitsuse abist				
Sponsorite abist				
Vanemate töökoha abist				
Muu... (stipendium, toetus või abi koolist)				

33. Praegu on Eestis võimalik arendada erivajadustega last mitmekülselt, sest:

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
On sobivaid huvialaringe			
Huvialaringid on taskukohased			
On sportimisvõimalused			
Sportimisvõimalused on taskukohased			
Huvialakoolide õpetajad tulevad toime erivajadustega lastega			
On suvelaagrid, kuhu võetakse erivajadustega lapsi			
Suvelaagrid on taskukohased			

34. Olen teadlik sellest, missugused võimalused on erivajadusega lapse arendamisel ning perede toetuseks elukohajärgselt:

Jah	
Ei	

35. Olen teadlik sellest, missugused võimalused on erivajadusega lapse arendamisel ning perede toetuseks Eestis:

Jah	
Ei	

36. Kust olete saanud informatsiooni vajalikest toetustest, teenustest jne.

	Mitte kunagi	Harva	Enamasti	Alati
Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajalt				
Kohaliku omavalitsuse haridusnõunikult				
Riiklikest ja kohalikest ajalehtedest				
TV-st, raadiost				
Puuetega inimeste ühendustest, teiselt lapsevanemalt				
Kooli/lasteaia töötajatelt (õpetaja, psühholoog, sotsiaaltöötaja jm)				
Internetist				
Rehabilitatsiooniasutusest				
Perearstilt				
Sotsiaalkindlustusametist, pensioniametist				

37. Tean, kuhu ja kelle poole linnas (vallas) pöörduda, kui vajame abi.

Jah	
Ei	

38. Märkige palun, kelle poole enamasti pöördate!**39. Lapsevanemana vajaksin infot/koolitust järgmistes valdkondades:**

	Mitte üldse	Teadmised vajavad täiendamist	Väga
Erivajadustega laste hooldamisest			
Erivajadustest, puuetest üldse			
Erivajadustega laste õpetamisest, haridusest			
Erivajadustega laste sotsiaalsete ja koostööskuste arendamisest			
Erivajadustega laste-noorte õpivõimalustest Eestis			
Erivajadustega inimeste ja perede psühholoogilistest probleemidest			
Erivajadustega inimeste toimetulekuoskuste arendamisest			
Erinevatest teraapiatest			
Peresuhetest			
Muu...			
.....			

40. Meie pere on erivajadusega lapse/noore arengu toetamiseks saanud:

	Mitte kunagi	Harva	Pidevalt vastavalt taotluskorrale
Puudega lapse toetust			
Hooldajatoetust			
Õppetoetust (makstakse alates gümnaasiumist)			
Rehabilitatsioonitoetust (alates 16 eluaastast)			
Täiendkoolitustoetust (makstakse ainult tööalaseks täiendkoolituseks)			
Toimetulekutoetus (perele)			

41. Oleme saanud vajadusel järgmisi teenuseid ja toetusi:

	Teenusena	Rahalise toetusena
Ravimid		
Erivahendid koolis		
Koduõpetaja		
Hooldaja		
Psühholoogi		
Logopeedi		
Taastusravi		
Eriarsti ravi, konsultatsiooni		
Transpordi (eritranspordi)		
Koduhooldusteenus		
Kodu kohandamise teenus		
Lapsehoiuteenus		
Perenõustamine		
Tegevusteraapia ja -nõustamine		
Sotsiaalnõustamine		
Riiklikud rehabilitatsiooniteenused		
Isikliku abistaja teenus		
Tugiisiku teenus		
Ööpäevaringne perioodiline hooldamine hoolekandeesutuses		
Osaline (päevane) hooldamine hoolekandeesutuses		
Igapäevaeltu toetamine päevakeskuste kaudu (huvitegevused päevakeskuses, organiseeritud päevakeskus)		
Tehniliste abivahenditega varustamine (näiteks proteeside, ortopeediliste abivahendite, kuuldeaparaadi ja muude vahendite andmine)		
Koolitoit, õppematerjalid jm ühekordseid teenuseid		

42. Meie pere vajab materiaalselt abi (palun märkige mida konkreetselt)

- 1) kohalikult omavalitsuselt
- 2) riigilt

43. Tulevikus võiks erivajadusega lapse arendamiseks ja hooldamiseks

Pigem anda rahalist toetust	
Pigem osutada teenust	

44. Meie pere ei ole kasutanud hoolekandeteenuseid, sest

	Ei ole üldse nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus
Me ei ole neid vajanud			
Ei ole teenuste kohta piisavalt informatsiooni – millised teenused üldse on ja kellel on õigus neid saada			
Varasemad halvad kogemused seoses hoolekandeteenustega			
Varasemad halvad kogemused seoses haridusteenustega			
Meile vajalikke teenuseid meie elukohas ei osutata			
Asjaajamine on keeruline			
Teised inimesed suhtuvad teenuse saajatesse halvasti			
Lisakulutused, mis tuleb hoolekandeteenuste saamiseks teha, on liiga suured, näiteks kulutused transpordile, telefonile jms			

EESTI PÜÜETEGA INIMESTE KODA
THE ESTONIAN CHAMBER OF DISABLED PEOPLE